

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO

Szczecin, dnia 16 maja 2025 r.

Poz. 2398

UCHWAŁA NR XII/77/2025 RADY GMINY STARE CZARNOWO

z dnia 25 kwietnia 2025 r.

w sprawie przyjęcia "Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Stare Czarnowo na lata 2025 - 2028"

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt. 9, art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1465; zm.: Dz. U. z 2024 r. poz. 1572, poz. 1907 i poz. 1940) w związku z art. 87. ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1292), Rada Gminy Stare Czarnowo uchwala co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Stare Czarnowo na lata 2025 - 2028 stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Stare Czarnowo.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Zachodniopomorskiego.

Przewodniczący Rady

Jakub Cymerman

Załącznik nr 1 do uchwały nr XII/77/2025
Rady Gminy Stare Czarnowo
z dnia 25 kwietnia 2025 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY STARE CZARNOWO NA LATA 2025-2028

OPRACOWANIE:
Marta Danielska, Jakub Danielski
gez2.wroclaw@gmail.com

GRUDZIEŃ 2024

Spis treści

1. Wstęp	4
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami	4
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	5
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	11
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	11
4.2. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	14
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	17
5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy ..	17
5.2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego Gminy Stare Czarnowo ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu	19
5.2.1. Charakterystyka gminy	19
5.2.2. Zarys historii gminy.....	21
5.3. Dziedzictwo materialne Gminy Stare Czarnowo	27
5.3.1. Kościoły.....	27
5.3.2. Architektura świecka – dwory, pałace, budynki użyteczności publicznej.....	27
5.3.3. Zabytki budownictwa wiejskiego	28
5.3.4. Zabytki techniki	28
5.3.5. Cmentarze, pomniki.....	29
5.3.6. Zieleń kształtowana – parki, ogrody, obsadzenia drogowe i aleje	29
5.4. Zabytki o największym znaczeniu dla gminy.....	30
5.5. Dziedzictwo niematerialne	31
5.6. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	31
5.6.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków	32
5.6.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków	33
5.6.3. Pomnik historii	34
5.6.4. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego	35
5.7. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.....	37
5.7.1. Stanowiska archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków.....	38
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy – analiza SWOT.....	40
7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	42
8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami	45
9. Źródła finansowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami.....	46
9.1. Dotacje.....	47
9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe	50
9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego	52
9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe	53

10. Bibliografia.....	55
11. Spis tabel	55
12. Załączniki	56

1. Wstęp

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Stare Czarnowo na lata 2025-2028 (zwany dalej GPOnZ) stanowić będzie element polityki samorządowej, pozwalający na podejmowanie zaplanowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Jako materiał bazowy może być wykorzystywany przez środowiska badawcze i naukowe, właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych oraz osoby zainteresowane kulturą i dziedzictwem kulturowym. Opracowanie służyć będzie rozwojowi gminy poprzez dążenie do poprawy stanu zachowania zabytków, eksponowania walorów krajobrazu kulturowego, wykorzystania zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne.

W GPOnZ wskazano działania skierowane na poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Dokument uwzględnia uwarunkowania prawne, zewnętrzne oraz wewnętrzne w zakresie ochrony materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Wskazane w nim kierunki działania, tzw. priorytety, szczegółowo opisują zakres oraz cel danego zamierzenia. Realizacja celów zawartych w GPOnZ poprawi w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, wzmocni lokalne wartości oraz wspólne korzenie.

W dokumencie określono również źródła finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wraz z ich otoczeniem. Finansowanie może odbywać się ze źródeł publicznych (np. budżet państwa, budżet własny gminy, budżet jednostek samorządowych – powiatu i województwa, środki unijne, inne źródła zagraniczne), a także ze źródeł prywatnych (osób fizycznych, organizacji pozarządowych – stowarzyszeń, fundacji, osób prawnych itp.).

Niniejsze opracowanie stanowi kontynuację Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Stare Czarnowo na lata 2016-2020 przyjętego Uchwałą Nr XIV/114/2016 Rady Gminy Stare Czarnowo z dnia 25 stycznia 2016 r. oraz Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Stare Czarnowo na lata 2021-2024 przyjętego Uchwałą Nr XXXVI/308/2023 Rady Gminy Stare Czarnowo z dnia 28 marca 2023 r. GPOnZ został zaktualizowany w zakresie potencjału dziedzictwa kulturowego i źródeł finansowania oraz dostosowany do zmieniających się realiów dotyczących opieki nad zabytkami w części analizy SWOT, celów i działań.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania GPOnZ stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne na okres czterech lat programu opieki nad zabytkami.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy wyznacza cele opracowania GPOnZ, w szczególności są to:

1. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
2. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
3. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
4. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
5. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
6. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie jego ochrony określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Określenie konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście polskiego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

- **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. – Dz. U. z 1997 r. Nr 78 poz. 483 z późn. zm.) w przepisach:

- **Art. 5:** „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

- **Art. 6 ust. 1:** „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”; **ust. 2:** „Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

- **Art. 86:** „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

- **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

- **Art. 3,** który definiuje podstawowe określenia użyte w ustawie: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

- **Art. 4,** który objaśnia, że ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

– **Art. 5**, który określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury”.

– **Art. 6**, który klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (...),
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) relikami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

– **Art. 7**, który określa formy ochrony zabytków:

1) wpis do rejestru zabytków.

Rejestr zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. Wpisy do rejestru są wolne od opłat (art. 9). Skreślenie z rejestru zabytków następuje na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy, lub z urzędu, na podstawie decyzji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (art. 13). Na podstawie tej decyzji wojewódzki konserwator zabytków występuje z wnioskiem o wykreślenie wpisu z księgi wieczystej i z katastru nieruchomości. Informacja o skreśleniu ogłaszana jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Wykreślenia wolne są od opłat (art. 14). Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków – na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o wpisie z urzędu – w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;

2) uznanie za pomnik historii;

3) utworzenie parku kulturowego;

4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

– **Art. 16 ust. 1**: „Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej”.

– **Art. 17**, który określa zakazy i ograniczenia na terenie parku kulturowego dotyczące: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej; zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych; umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1; zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury; składowania lub magazynowania odpadów.

– **Art. 18**: „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy określaniu ustaleń strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, planów ogólnych gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów odbudowy albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. Określając ustalenia strategii, analiz, planów i studiów, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;

2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;

3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.”

– **Art. 19:** „1. Określając ustalenia planu ogólnego gminy, miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowego planu odbudowy, uwzględnia się w szczególności ochronę zabytków nieruchomych:

1) objętych formami ochrony, o których mowa w art. 7, wraz z ich otoczeniem;

2) ujętych w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;

2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;

2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;

3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się przy określaniu ustaleń planów, o których mowa w ust. 1.

3. W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.”

– **Art. 20,** który mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenów.

– **Art. 21:** „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

– **Art. 22:** „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;

2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

3)* inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

**Utracił moc z dniem 18.05.2023 r. w zakresie, w jakim ogranicza prawo własności nieruchomości przez dopuszczenie ujęcia nieruchomości jako zabytku nieruchomego w gminnej ewidencji zabytków, bez zapewnienia właścicielowi gwarancji ochrony prawnej przez dokonaniem takiego ograniczenia, na podstawie wyroku TK z dnia 11 maja 2023 r. sygn. akt P 12/18 (Dz. U. poz. 951).*

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

– **Art. 81:** „1. W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

2. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.”

– **Art. 89,** który wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

• **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (Dz. U. z 2024 r. poz. 609 z późn. zm.), gdzie w art. 7 ust. 1 pkt 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury (...) oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się w innych obowiązujących ustawach i rozporządzeniach, w tym w:

• **Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (Dz. U. z 2024 r. poz. 1130).

Dnia 7 lipca 2023 r. została przyjęta zmiana ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Głównym celem reformy jest zwiększenie elastyczności i integralności systemu planowania, uproszczenie procedur oraz poprawa ładu przestrzennego w kraju. Dlatego wprowadzone zostały nowe narzędzia – plan ogólny a także zintegrowany plan inwestycyjny. Zmieniają się też zasady wydawania decyzji o warunkach zabudowy.

Plan ogólny, który docelowo zastąpi dotychczasowe studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, ma charakter aktu prawa miejscowego, co oznacza, że zawarte w nim ustalenia są wiążące dla organów gminy na etapie procedowania planów miejscowych oraz w procesie wydawania decyzji o warunkach zabudowy. Plan ogólny uchwała się obligatoryjnie dla całego obszaru gminy.

Każda gmina jest zobowiązana do uchwalenia takiego planu najpóźniej do 31 grudnia 2025 r. Założeniem ustawodawcy jest wprowadzenie określonej, przejrzystej struktury takiego dokumentu przy zachowaniu jego zwartej formy, czytelnej dla każdego odbiorcy. W planie ogólnym będą musiały znaleźć się dwa obligatoryjne elementy tj.: (i) strefy planistyczne i (ii) gminne standardy urbanistyczne. Gmina będzie mogła ponadto fakultatywnie określić (i) obszary uzupełnienia zabudowy oraz (ii) obszary zabudowy śródmiejskiej.

Znowelizowane przepisy przewidują także uproszczony tryb uchwalenia albo zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Będzie możliwe tylko w ściśle określonych w ustawie przypadkach. Postępowanie uproszczone będzie zatem wyjątkiem od reguły – zasadniczo ma być ono wykonywane przy dokonywaniu zmian w planach już uchwalonych a nie przy uchwalaniu nowych planów.

- Ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz. U. z 2024 r. poz. 725);
- Ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2024 r. poz. 54);
- Ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2023 r. poz. 1336 z późn. zm.);
- Ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1145);
- Ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2024 r. poz. 87);
- Ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2023 r. poz. 571);
- Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2021 r. poz. 81);
- Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 r. poz. 56);
- Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2023 r. poz. 2425);
- Rozporządzeniu Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 16 kwietnia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2021 r., poz. 731);
- Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304 z późn. zm.) ze zmianą Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 3 lutego 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2006 r. Nr 24 poz. 181);
- Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153);
- Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259);
- Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510);
- Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w:

- Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2022 r. poz. 385);
- Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

GPOnZ odwołuje się do dokumentów, które połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym.

GPOnZ w swoich działaniach programowych nawiązuje do polityki krajowej szczególnie w zakresie poprawy stanu zabytków poprzez przekazywanie środków z budżetu gminy, wykorzystywania dziedzictwa kulturowego w promocji gminy, poprawy przepływu informacji pomiędzy gminą, organami ochrony zabytków oraz mieszkańcami, a także udostępnianiem informacji o zasobie zabytkowym gminy. Ważnym elementem jest również wspieranie działań z zakresu utrzymywania lokalnych tradycji kulturowych oraz wprowadzenie elementów lokalnego dziedzictwa do procesu edukacji oraz działań kulturalnych.

GPOnZ zbieżny jest ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w następujących dokumentach:

• Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026 został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 1 grudnia 2023 r.

Dokument ten wyznacza kierunki działań administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Opracowany został w Departamencie Ochrony Zabytków MKiDN na użytek generalnego konserwatora zabytków.

Program ma na celu realizację przepisu art. 84 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jest głównym dokumentem strategicznym niezbędnym do realizacji ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zainicjowanym i opracowanym przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów.

Celem programu jest zapewnienie efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez m.in. ochronę i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości, podnoszenie wiedzy o zasobach zabytkowych kraju, cyfryzację i podniesienie jakości prowadzonych postępowań administracyjnych, a także zwiększenie zastosowania nowych technologii.

Najważniejsze cele programu:

Ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości poprzez m.in.:

- model i system wartościowania zabytków;
- plany zarządzania dla pomników historii;
- wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
- system bezpieczeństwa zabytków;
- projektowanie konserwatorskie.

Cyfryzacja i podniesienie jakości prowadzenia postępowań administracyjnych poprzez m.in.:

- cyfryzację procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;
- opracowanie i realizację programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.

Zwiększenie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków poprzez m.in.:

- wdrożenie i rozwój programu wsparcia zarządzania dziedzictwem archeologicznym (AZP+);
- digitalizację i udostępnianie zasobu archiwalnego;
- rozwój portalu zabytek.pl.

Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego poprzez m.in.:

- włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach;
- kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego;

- wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom.

Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych poprzez m.in.:

- wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
- warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich;
- wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;
- inwestycje w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów.

• Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) zwana SOR została przyjęta Uchwałą Nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej Uchwałą Nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r.

SOR jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa, która określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągania oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących obszarach:

1) Obszar e-państwo – kierunek interwencji:

1. Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Wyznaczony projekt strategiczny:

Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2) Kapitał ludzki i społeczny – kierunek interwencji:

4. Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania do 2030 r.:

- Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmacniania kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).
- Wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

• Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 zwana SRKS została przyjęta Uchwałą Nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. To kontynuacja i aktualizacja Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020. SRKS jest jednym z instrumentów realizacji Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule SRKS: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

- obszar 1: Współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: Kultura – tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: Kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

Pełniejszego wykorzystania wymaga wpływ wybranych zasobów i narzędzi z obszaru kultury i dziedzictwa narodowego na poziom kapitału społecznego, m.in. w wymiarze budowania tożsamości i kształtowania postaw obywatelskich. Wydarzenia, inicjatywy i zasoby o charakterze kulturalnym mogą

wzmacniać poczucie wspólnoty i tożsamości, cementować środowiska lokalne, stwarzać przestrzeń do poszukiwań i inspiracji oraz stanowić miejsce spotkań dla różnych grup wiekowych i zawodowych. Niski poziom kapitału społecznego oraz podziały społeczne utrudniają budowanie wspólnoty państwowej, a także wpływają na osłabienie więzi z państwem i jego instytucjami.

Znaczenie kultury dla rozwoju i jakości kapitału społecznego jest wieloaspektowe. Z jednej strony warunkuje ona zachowania i postawy, ustanawia kody i sposoby komunikowania oraz organizacji społeczeństwa, z drugiej zaś stanowi zasób materialnych i niematerialnych dóbr, które tworzą fundament tożsamości i spoiwo społeczności. Potencjał kulturowy determinuje więc w istotnym zakresie sposoby podejmowania decyzji, umożliwia budowanie atmosfery otwartości i wzajemnego zaufania. Dziedzictwo kulturowe, umożliwiając budowanie i utrwalanie wspólnej tożsamości, jest kluczowym elementem potencjału kulturowego i stanowi bezcenny zasób, który powinien być wykorzystany dla obecnego i przyszłego rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków.

Projekt zakłada trzy cele szczegółowe Strategii, które obejmują:

1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne poprzez: usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami, rozwój i wzmacnianie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej.
2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich poprzez: tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze, ochronę dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury, digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury, umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę, wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.
3. Wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju przez sektory kultury i kreatywne poprzez: wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju, rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych, wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa.

W ramach celu szczegółowego 2 SRKS wyróżniono ponadto następujące priorytety:

- 2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze.
- 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury.
- 2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.
- 2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę.
- 2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

Poniżej zostały przedstawione projekty, które związane są pośrednio z ochroną dziedzictwa kulturowego oraz których okres realizacji wykracza poza 2021 r. Projekty strategiczne SOR przypisane do zakresu interwencji SRKS:

- Narodowy Program Wspierania Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego – program obejmujący takie działania, jak: rozwój instytucji dialogu obywatelskiego, zniesienie barier rozwojowych dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego, reformę systemu finansowania organizacji przez państwo, edukację obywatelską i historyczną oraz rozwój wolontariatu;
- Niepodległa – program budowania kapitału społecznego i wspólnoty obywatelskiej, zogniskowany wokół obchodów 100. rocznicy odzyskania niepodległości Polski, obejmujący m.in. kształtowanie postaw patriotycznych, budowanie pamięci zbiorowej i spójnego wizerunku Polski, włączanie obywateli do działania na rzecz dobra wspólnego;
- Pakiet dla Przemysłów Kreatywnych – ukierunkowany na wsparcie innowacyjnych produktów sektorów kultury i kreatywnych. Pakiet umożliwia budowanie przewagi konkurencyjnej w sektorze i przeciwdziałanie odpływowi kapitału kreatywnego. Proponowane działania obejmują m.in. wprowadzenie zachęt dla realizacji produkcji audiowizualnych w Polsce, wprowadzenie wakacji podatkowych dla firm z sektora kreatywnego, ustanowienie tzw. szybkiej ścieżki podatkowej dla międzynarodowych produkcji z segmentu audiowizualnego;
- Program Klub – program wspierający działalność klubów sportowych (skierowaną do dzieci i młodzieży), które stanowią lokalne centra aktywności społecznej oraz są miejscem aktywnego spędzania czasu, budowania

więzi społecznych i rozwijania kompetencji, takich jak umiejętność pracy w grupie, wytrwałość czy pracowitość;

– Rozwój Czytelnictwa – projekt ma na celu poprawę stanu czytelnictwa w Polsce poprzez wzmacnianie roli bibliotek publicznych, szkolnych i pedagogicznych jako lokalnych ośrodków życia społecznego stanowiących centrum dostępu do kultury i wiedzy.

Wypracowana lista projektów strategicznych SRKS obejmuje m.in.:

– Rozwój turystyki kulturowej – projekt ma na celu realizację działań systemowych dotyczących zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii, w tym dofinansowanie prac konserwatorskich oraz projektów wspierających proces upowszechniania dziedzictwa kulturowego i jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami. Celem projektu jest stymulowanie rozwoju społeczno-gospodarczego poprzez wzrost atrakcyjności turystycznej oparty na zasobach kulturowych.

4.2. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Przy sporządzaniu GPOnZ omówiono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Stare Czarnowo wynikające z dokumentów na poziomie:

- wojewódzkim: Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2030, Plan zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego, Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa Zachodniopomorskiego na lata 2021-2024.
- powiatowym: nie ma obowiązujących dokumentów w powiecie gryfińskim zgodnych z ramami czasowymi GPOnZ.

GPOnZ jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi ww. dokumentach.

• Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2030

Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2030 została przyjęta Uchwałą Nr VIII/100/19 Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego z dnia 28 czerwca 2019 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2020 wraz z Prognozą oddziaływania na Środowisko. Strategia określa kierunki działań społeczności regionu oraz mechanizmy monitorowania jego rozwoju. Zgodnie z zapisami dokumentu rozwój kultury stanowić ma fundament tożsamości regionalnej. Realizacji założeń strategii mają służyć programy strategiczne.

Ze względu na swoje położenie dziedzictwo kulturowe Pomorza Zachodniego uwarunkowane wielorakimi i wielowiekowymi czynnikami historycznymi i demograficznymi różni się znacząco od pozostałych województw. Najważniejszymi ośrodkami kultury województwa są Szczecin i Koszalin, gdzie siedziby mają niemal wszystkie teatry, obie filharmonie oraz duża część muzeów. Na Pomorzu Zachodnim znajduje się ponad 400 domów i ośrodków kultury (w tym klubów i świetlic), a także niemal 500 bibliotek i punktów bibliotecznych. Pod względem liczby widzów i słuchaczy w teatrach i instytucjach muzycznych oraz pod względem liczby widzów w kinach województwo nie odbiega od średniej krajowej.

W Strategii określono cztery cele strategiczne, z których wyprowadzono 13 celów kierunkowych. Cele zidentyfikowane są nadrzędnym aktem wyboru – spośród szerokiego katalogu celów rozwojowych dedykowanych poszczególnym obszarom aktywności samorządu województwa. Wskazują one obszary priorytetowe, wyznaczające ścieżkę do osiągnięcia zamierzonej wizji rozwoju regionu w perspektywie do roku 2030.

W zakresie kultury wskazano na następujące cele:

Cel strategiczny: Wzmocnienie roli województwa w relacjach międzyregionalnych i transgranicznych.

W tym obszarze ważne jest również realizowanie i finansowanie lub współfinansowanie przez samorząd przedsięwzięć ze szczególnym uwzględnieniem specjalizacji gospodarczych regionu, np. w dziedzinie niebieskiej i zielonej gospodarki, infrastruktury turystycznej, ale także kultury i edukacji.

Cel kierunkowy 1.1. Wzmocnienie bałtyckiego wymiaru polskiej polityki regionalnej i europejskiej.

Polityka inwestycyjna i gospodarcza regionu zostanie oparta w znacznej mierze na założeniach umożliwiających aktywne pozyskiwanie partnerów zagranicznych, w szczególności z obszaru makroregionu bałtyckiego. Jej uzupełnieniem będzie rozwijanie kontaktów w sferze B+R i edukacji, a także w dziedzinie kultury, uwzględniających pielęgnowanie i promowanie polskości i świadomości narodowej mieszkańców Pomorza Zachodniego.

Cel kierunkowy 3.3. Upowszechnianie i podnoszenie poziomu usług publicznych.

Zostanie wypracowany i wdrożony regionalny standard dostępu do usług publicznych, dóbr kultury i mechanizmów rozwoju lokalnego (przynajmniej w odniesieniu do usług świadczonych przez jednostki samorządu regionalnego). Samorząd podejmie działania na rzecz budowy i wzmacniania sieci współpracy na obszarach wiejskich regionu, w oparciu o rozwiązania instytucjonalne (LGD, system dystrybucji funduszy unijnych), projekty rewitalizacyjne, ale i półformalne sieci przepływu informacji i usług.

• Plan zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego został przyjęty Uchwałą Nr XVII/214/20 Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego z dnia 24 czerwca 2020 r.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa jest elementem regionalnego planowania strategicznego, w którym następuje konkretyzacja przestrzenna celów strategicznych województwa. Określa uwarunkowania, zasady i kierunki kształtowania struktury przestrzennej województwa, w taki sposób, aby stworzyć korzystne warunki dla rozwoju gospodarczego, wzrostu poziomu i jakości życia oraz konkurencyjności regionu, zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju. Stanowi on podstawowy dokument polityki przestrzennej województwa odnoszący się do głównych elementów zagospodarowania przestrzennego oraz koordynacji zamierzeń organizacyjnych, społecznych, gospodarczych i innych, będących przedmiotem zainteresowania samorządu wojewódzkiego w wymiarze przestrzennym, ustalając ramy terytorializacji polityki rozwojowej województwa.

W obszarze ochrony dziedzictwa i krajobrazu kulturowego określono, że najważniejszym celem jest zahamowanie degradacji obiektów zabytkowych i dóbr kultury współczesnej oraz zachowanie i kształtowanie krajobrazu kulturowego jako cennego elementu kultury, przyczyniającego się do atrakcyjności obszaru, wpływającej na jakość życia mieszkańców i wzrost walorów turystycznych. Ochrona najcenniejszych obiektów i obszarów kulturowo-krajobrazowych przed degradacją oraz ich rewaloryzacja stanowią jedno z najistotniejszych działań budujących ład przestrzenny.

Wyznaczono następujące kierunki:

Kierunek 1. Zahamowanie degradacji obiektów zabytkowych i dóbr kultury współczesnej, poprawa ich stanu i sposobu wykorzystania.

Kierunek 2. Obszarowa ochrona obiektów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego.

• Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa Zachodniopomorskiego na lata 2021-2024

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa Zachodniopomorskiego na lata 2021-2024 został przyjęty Uchwałą Nr XXIX/338/21 Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego z dnia 28 października 2021 r.

Podstawę opracowania programu stanowiła analiza zasobu kulturowego województwa i potrzeb w zakresie jego ochrony i opieki nad nim, w celu zachowania dla obecnych i przyszłych pokoleń. Program obejmuje szerokie spektrum zagadnień związanych z bogatym dziedzictwem kulturowym województwa zachodniopomorskiego, zarówno zagadnienia kontekstu historycznego, zachowanego zasobu materialnego dziedzictwa, jego mocnych i słabych stron, prawa i finansów, ale głównie wytycza cele strategiczne i określa zadania opieki nad zabytkami w perspektywie najbliższych czterech lat.

Program opracowany został jako realizacja obowiązku wynikającego z ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Bazą stały się doświadczenia z realizacji wcześniejszych programów – na lata 2008-2012, 2013-2017, 2017-2020, cykliczne sprawozdania, a także wyniki konsultacji z jednostkami samorządów terytorialnych województwa oraz jednostkami organizacyjnymi i instytucjami samorządu województwa.

Program jest jednym z dokumentów kierunkowych samorządu województwa, działającego na rzecz pomyślnego rozwoju regionu i jego mieszkańców. Podstawowym celem Programu jest ochrona dziedzictwa kulturowego i włączenie go w nurt życia społeczeństwa, poprzez utrzymanie walorów krajobrazu kulturowego i zabytków na terenie województwa, działania służące utrzymaniu zasobu i poprawie stanu materialnej substancji zabytków oraz zagospodarowaniu ich w sposób odpowiadający wartościom zabytkowym oraz potrzebom społecznym – obecnych i przyszłych generacji. W polityce kulturalnej województwa zachodniopomorskiego zapisano, iż podstawę opracowania programu stanowi analiza zasobu kulturowego województwa i potrzeb w zakresie jego ochrony i opieki nad nim, w celu zachowania dla obecnych i przyszłych pokoleń.

Program obejmuje zagadnienia związane z bogactwem kulturowym dziedzictwa regionu, w szczególności zabytków, przy uwzględnieniu lokalnej specyfiki, mocnych i słabych stron, uwarunkowań prawnych i finansowych. Meritum Programu stanowią wytyczenie celów strategicznych i operacyjnych oraz określenie zadań w perspektywie najbliższych czterech lat. Misją jest poprawa uwarunkowań wpływających na stan zabytków i umocnienie tożsamości lokalnej i narodowej dla rozwoju społeczeństwa województwa zachodniopomorskiego poprzez kulturę, rozumianą jako całokształt duchowego i materialnego dorobku społeczeństwa. Przyjęte do realizacji zadania mają sprzyjać rewaloryzacji i rewitalizacji zabytków oraz krajobrazu kulturowego i służyć procesom rozwojowym w obszarach gospodarczym, turystyczno-rekreacyjnym i społecznym, w zgodności z polityką województwa zachodniopomorskiego oraz państwa.

Zgodnie z założeniami tworzenia dokumentów na szczeblu regionalnym aktualny Program koncentruje się na zadaniach i działaniach, za które jest odpowiedzialny samorząd województwa, angażując swoje zasoby techniczne, organizacyjne, osobowe i finansowe.

Bezpośrednim realizatorem zadań, przy wsparciu środkami zewnętrznymi, będą jednostki organizacyjne samorządu oraz instytucje kultury samorządu województwa, w szczególności Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie, dla którego są to działania statutowe.

Przyjmuje się do realizacji trzy cele perspektywiczne:

- I. Utrzymanie zabytków, jako integralnego elementu krajobrazu kulturowego budującego ład przestrzenny województwa zachodniopomorskiego.
- II. Zwiększanie atrakcyjności zabytków w procesie aktywizacji społecznej, gospodarczej i turystycznej województwa zachodniopomorskiego.
- III. Wzmacnianie otwartego społeczeństwa poprzez wzrost i popularyzację wiedzy o zabytkach i dziedzictwie kulturowym województwa zachodniopomorskiego.

Dla wyznaczonych celów perspektywicznych określa się cele operacyjne. Do poszczególnych celów operacyjnych przyporządkowuje się określone zadania szczegółowe.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

Poniżej omówiono obowiązujące dokumenty gminne, które dotyczą dziedzictwa kulturowego:

• Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Stare Czarnowo

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Stare Czarnowo przyjętego Uchwałą Nr IV/31/2002 Rady Gminy Stare Czarnowo z dnia 30 grudnia 2002 r. w sprawie uchwalenia studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego zmiana przyjęta Uchwałą Nr XI/73/11 Rady Gminy Stare Czarnowo z dnia 28.10.2011 r., zmieniona Uchwałą Nr XXI/182/2016 Rady Gminy Stare Czarnowo z dnia 31.10.2016 r., zmieniona Uchwałą Nr XLII/319/18 Rady Gminy Stare Czarnowo z dnia 16.10.2018 r.

W Studium określono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz formy utrzymania i wyeksponowania zachowanych zasobów i struktury krajobrazu kulturowego. Są to m.in.:

- zachowanie wartościowego środowiska kulturowego poprzez ochronę prawną lokalnych form zagospodarowania terenu;
- kształtowanie współczesnych form zabudowy i zagospodarowania terenu z poszanowaniem tradycji i wykorzystaniem wzorców regionalnych;
- utrzymanie podstawowej funkcji terenu, determinujących fizjonomię krajobrazu poszczególnych miejscowości;
- zachowanie dominant kulturowych i krajobrazowych, utrzymanie ich roli w krajobrazie;
- zahamowanie niekorzystnych procesów degradujących krajobraz, powstałych poprzez ugorowanie terenów rolnych, wycinanie zadrzewień przydrożnych i śródpolnych, intensywne pozyskiwanie kruszyw;
- utrzymywanie zabudowy w granicach historycznych układów przestrzennych wsi, z kontynuacją zasad lokalizacji zabudowy i zagospodarowania terenu;
- wypełnianie ubytków tradycyjnej niwy siedliskowej;
- utrzymanie układów przestrzennych siedlisk, pomników i krzyży, urządzeń technicznych i komunikacyjnych bez ograniczania ekspozycji;
- utrzymanie układów komponowanej zieleni parków, cmentarzy, obsadzeni dróg i śródpolnych bez ograniczania ekspozycji;
- utrzymanie historycznej sieci dróg;
- utrzymanie historycznych przekrojów, nawierzchni dróg;
- utrzymanie zabudowy historycznej, jej proporcji, form, dachów, wielkości i kompozycji okien, rodzaju stolarki i jej zdobnictwa, materiału budowlanego;
- przeciwdziałanie „zaśmiecaniu” krajobrazu kulturowego budowlami substandardowymi (pawilony, budki, agresywna reklama);
- wyłączenie terenów o walorach kulturowych do lokalizowania farm wiatraków energetycznych;
- ochrona przed dewastacją zabytków archeologicznych;
- ochrona miejsc kultowych- krzyży i kapliczek;
- opracowanie materiałów do nauczania i propagowania historii i tradycji regionu.

• Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych Gminy Stare Czarnowo został opracowany w lutym 2024 r.

Plan został opracowany zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.

Ochrona zabytków, na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, polega na planowaniu, przygotowaniu i realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych mających na celu ich uratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem.

• Strategia Rozwoju Gminy Stare Czarnowo na lata 2016-2025

Strategia Rozwoju Gminy Stare Czarnowo na lata 2016-2025 przyjęta została Uchwałą Nr XV/123/2016 Rady Gminy Stare Czarnowo z dnia 29 lutego 2016 r.

Strategia to pewien generalny koncept (plan) systemowego, długofalowego działania władz (i wszystkich, którzy chcą im w tym pomóc) wobec szans i zagrożeń wynikających ze zmiennego otoczenia i działań innych podmiotów, ukierunkowany przez wartości i opcje uznane przez społeczność lokalną, bazujący na wewnętrznym potencjale sił i uwzględniający wewnętrzne słabości. Celem opracowania strategii rozwoju gminy jest zaplanowanie, a następnie konsekwentne realizowanie działań, zmierzających do zapewnienia harmonijnego rozwoju.

Wyznaczona wizja: Gmina Stare Czarnowo bogata mieszkańcami świadomymi swojej wartości, z rozbudowaną infrastrukturą techniczną i społeczną, dbająca o środowisko naturalne, skutecznie wykorzystująca walory przyrodniczo-kulturowe w budowaniu konkurencyjnej oferty dla turystów i przedsiębiorców.

Przyjęta wizja rozwoju Gminy do 2025 roku wskazuje na trzy zasadnicze obszary stwarzające w perspektywie długookresowej największe możliwości rozwoju. W ramach wyznaczonych trzech obszarów strategicznych zostały sformułowane cele strategiczne, cele szczegółowe oraz przedsięwzięcia.

W obszarze Turystyka wskazano cele związane z ochroną dziedzictwa kulturowego.

Cel strategiczny: Stworzenie optymalnych warunków do rozwoju turystyki i rekreacji oraz aktywności gospodarczej w tym obszarze.

Cel operacyjny 3.1. Rozwój turystyki w oparciu o lokalne zasoby przyrodnicze i kulturowe.

Przedsięwzięcia:

- Rewitalizacja terenów zielonych;
- Budowa, oznakowanie i promocja szlaków turystycznych;
- Zachowanie dziedzictwa kulturowego.

Cel operacyjny 3.2. Aktywna promocja.

Przedsięwzięcia:

- Wdrożenie jednolitego systemu wizualizacji turystycznej.

W Strategii opisano zasoby kulturowe, w tym rys historyczny, dziedzictwo kulturowe.

5.2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego Gminy Stare Czarnowo ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu

Krajobraz kulturowy jest indywidualnym wizerunkiem miejsca, łączącym elementy przyrody, klimatu i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z działalnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne – kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne – zwyczaje, przekaz ustny, wiedzę i umiejętności, także związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturową, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Jego ochrona jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości i osobowości mieszkańców, by mogli identyfikować się ze swoim miastem i siedliskiem oraz zrozumieć jego historię.

Krajobraz kulturowy Gminy Stare Czarnowo zdeterminowany jest w dużej mierze walorami przyrodniczymi. Ponad połowę powierzchni gminy zajmują tereny zielone takie jak Puszcza Bukowa wraz z jeziorami, w tym największym w regionie jeziorem Miedwie. Zarówno Puszcza jak i jeziora odgrywały od wieków znaczącą rolę w rozwoju osadnictwa i życia ludzi w tym regionie kraju. Na polanach Puszczy zbudowano przed wiekami kilka wsi takich jak: Binowo, Dobropole Gryfińskie, Glinną i Kołowo, połączonych ze sobą siecią dróg, które w XIX w. wybrukowano. Nad brzegiem jeziora Miedwie powstała wieś Żelewo, a w bliskim sąsiedztwie Kołbach z klasztorem cystersów, stanowiącym przez kilka wieków silny ośrodek władzy politycznej i gospodarczej w regionie, któremu podlegały inne wioski gminy takie jak Kartno czy Żeliszew. W Krajobrazie Kulturowym gminy Stare Czarnowo znaczenie klasztoru cystersów, pomimo wszelkich przekształceń dokonanych w czasach nowożytnych i współczesnych, pozostaje nadal czytelne: zapisane w planach wsi, w budowlach sakralnych w sieci dróg, w nazewnictwie i legendach. Zabudowa wsi średniowiecznych, oraz nowożytnych osad i folwarków na omawianym terenie, poza nielicznymi budowlami i założeniami, takimi jak kościoły i cmentarze przykościelne, powstałe w czasach średniowiecza, pochodzi z najnowszych okresów historii regionu z XIX i XX w. Poszczególne obiekty architektury czy budownictwa – czy to sakralnego czy świeckiego – jeśli reprezentują wartości historyczne i estetyczne, są zabytkami.

5.2.1. Charakterystyka gminy

Gmina Stare Czarnowo położona jest w zachodniej części województwa zachodniopomorskiego, w powiecie gryfińskim. Gmina graniczy: z miastem Szczecin i gminą Kobylanka od strony północnej, z gminami Stargard Szczeciński i Warnice od wschodu, z gminą Pyrzyce i Bielice od południa oraz z gminą Gryfino od południa i zachodu. Gmina Stare Czarnowo należy do Szczecińskiego Obszaru Metropolitalnego.

Obszar gminy liczy 21 miejscowości, które podzielone zostały na 12 sołectw: Stare Czarnowo, Dobropole Gryfińskie, Kartno, Żeliszew, Binowo, Kołowo, Kołbach, Dębina, Żelewo, Glinna, Komorówko i Nieznań.

Przeważającą, centralną i zachodnią część obszaru gminy zajmuje kompleks leśny Puszczy Bukowej, który wraz z przyległymi terenami użytków rolnych objęty jest wielkoobszarową ochroną jako Szczeciński Park Krajobrazowy „Puszcza Bukowa”. Istotnym elementem położenia Gminy Stare Czarnowo jest również jej wschodnia granica biegnąca brzegiem jez. Miedwie. Zgodnie z podziałem fizycznogeograficznym Polski J. Kondrackiego, gmina Stare Czarnowo położona jest w południowej części makroregionu Pobrzeża Szczecińskiego, znajdującego się na obszarze podprovincji Pobrzeży Południowo-bałtyckich. Przez obszar gminy przebiegają granice mezoregionów: Wzgórza Bukowe, Równina Wełyńska, Równina Pyrzycko-Stargardzka.

Główną oś hydrograficzną gminy stanowi rzeka Płonia wraz z jeziorami Żelewo i Płonno, przepływająca na krótkim odcinku od wypływu z jeziora Miedwie, przez północnowschodnią część gminy.

Drugim większym ciekim wodnym jest Krzekna, płynąca w południowej części gminy i wpływająca do jeziora Będgoszcz, które poprzez Ostrowicę łączy się z jeziorem Miedwie.

Na terenie gminy występują obszary prawnie chronione:

- rezerваты przyrody: Bukowe Zdroje im. Profesora Tadeusza Dominika, Trawiasta Buczyzna im. Profesora Stefana Kownasa, Osetno, Buczynowe Wąwozy im. prof. Floriana Celińskiego, Kołowskie Parowy im. Józefa Lewandowskiego, Źródłiskowa Buczyzna im. Jerzego Jackowskiego;
- Szczeciński Park Krajobrazowy Puszcza Bukowa;
- Obszary Natura 2000: Jezioro Miedwie i okolice PLB320005;
- Obszary o znaczeniu dla Wspólnoty: Wzgórza Bukowe PLH320020, Dolina Płoni i Jezioro Miedwie PLH320006;
- Pomniki przyrody: na terenie gminy znajduje się 99 pomników przyrody (w większości pomnikowych okazów drzew).

• KULTURA I TURYSTYKA¹

Na terenie gminy funkcjonuje Gminna Biblioteka Publiczna, która ma siedzibę w Starym Czarnowie i jej filia w Kołbaczu, mieszcząca się w Domu Opata, gdzie wystrój dostosowano do historycznych elementów budowlanych. Biblioteki oprócz wypożyczania książek prowadzą działalność kulturalną: konkursy recytatorskie, czytelnice, rysunkowe itp.

Na terenie Gminy działa dziesięć świetlic, w których prowadzona jest działalność kulturalna. Dodatkowo w obiektach tych odbywają się różnego rodzaju uroczystości: weselne, zebrania wiejskie i spotkania z folklorem.

Potencjał turystyczny Gminy Stare Czarnowo wynika z atrakcyjnego położenia i opisanych już walorów przyrodniczych i kulturowych. Wśród atrakcji turystycznych na szczególną uwagę zasługują ponadto:

- Pole Golfowe Binowo Park – powstałe w 2000 r. na przepięknym terenie Szczecińskiego Parku Krajobrazowego.
- Ogród Dendrologiczny w Glinnej – znajdujący się w pld.-wsch. części Puszczy Bukowej, w pobliżu wsi Glinna, założony w 1823 r. pierwotnie jako szkółka leśna.

Aktywną działalność w zakresie kultury prowadzi Stowarzyszenie Spichlerz Sztuki, która działa od 2009 r. Stowarzyszenie realizuje działania artystyczne, edukacyjne i popularyzatorskie, sięgające do międzykulturowego dialogu i jednocześnie prezentujące lokalną tożsamość. Zainspirowani wielowiekowym dziedzictwem kołbackich cystersów przypominamy ich materialny dorobek i od początku wskazujemy na konieczność rewitalizacji obiektów dawnego opactwa cysterskiego. Od kilku lat Spichlerz Sztuki realizuje cykliczne warsztaty (m.in. filmowe, teatralne, dźwiękowe, botaniczne), obecnie pod nazwą „Ogród inspiracji”. W duchu inspirowanym cysterskim labora, zaproszeni artyści i animatorzy kultury pracują twórczo z lokalną młodzieżą. Razem pielęgnujemy swoją lokalność, szukając w niej uniwersalnych wartości.

W gminie odbywają się różnorodne imprezy, wydarzenia kulturalne, takie jak np. dożynki, Letni Festiwal Wędrowny Na Gotyckim Szlaku.

Gmina znajduje się na terenie objętym Zachodniopomorskim Szlakiem Cysterskim. Oznakowane są także ścieżki rowerowe.

¹ Strategia Rozwoju Gminy Stare Czarnowo na lata 2016-2025, opracowanie: Ilona Szkudlarek

5.2.2. Zarys historii gminy²

Obszar Gminy Stare Czarnowo jest częścią regionu Pomorze Zachodnie. Ślady pobytu i działalności ludzi na tym terenie, udokumentowane znaleziskami archeologicznymi, datowane są od epoki kamienia. Ślady urbanizacji przetrwały w strukturze dzisiejszej sieci osadniczej datuje się na VII w. n.e. (ok. 1400 lat temu) i wiąże się z zasiedleniem Pomorza przez plemiona słowiańskie. Śladami pobytu Słowian są tu między innymi dwa grody zachowane w sąsiedztwie Kołbacza oraz liczne artefakty w postaci relikwów zabudowy i wytworów rzemiosła. W IX w. wykształciły się podstawy organizmu państwowego jakim stało się Księstwo Pomorskie zarządzane przez rodzimą dynastię Gryfitów. W X w. Księstwo zostało czasowo podporządkowane władzy książąt piastowskich. W 1124 r. z inicjatywy księcia Bolesława Krzywoustego przy wsparciu rodzimej dynastii, pogańska ludność Pomorza przyjęła chrześcijaństwo. Dzięki temu Pomorze znalazło się w orbicie wpływów kultury Zachodniej Europy.

Powstała sieć parafialna, z Zachodu zaczęli przybywać zakonnicy osiedlający się na ziemiach ofiarowanych im przez lokalnych możnowładców. W ten sposób w XII w. doszło do założenia jednego z najstarszych klasztorów na Pomorzu - klasztoru zakonu cystersów, który powstał na terenie dzisiejszej gminy Stare Czarnowo, we wsi Kołbacz. Klasztor, dzięki licznym nadaniom ziem w okolicach stał się, na kilka wieków, potężną instytucją decydującą o życiu duchowym i o rozwoju gospodarczym terenów nazwanych „Ziemią Kołbacką”.

Kołbacz, przez ponad trzysta lat, stanowił centrum administracyjne dla regionu położonego wokół Jeziora Miedwie. Cystersi decydowali o napływie osadników, o zakładaniu wsi i miasteczek oraz o poziomie życia mieszkańców. Jednak w 1 poł. XVI w., w związku z przyjęciem na Pomorzu religii protestanckiej, klasztor został rozwiązany. Posiadłości zakonne w większości włączono w skład domen (majątków) książęcych i zarządzane były przez książęcych administratorów do połowy XVII w. Były to folwarki oraz wioski, przy czym kilka miejscowości uzyskało wtedy statusy wsi królewskich (chłopskich). W 1648 . Księstwo Pomorskie, po wymarciu dynastii Gryfitów, podzielone zostało pomiędzy Szwecję i Brandenburgię. „Ziemię Kołbacką” przejęli margrabiowie brandenburscy. Na początku XVIII w. Pomorze wraz z Kołbaczem i przyległymi do niego terenami włączono w granice Królestwa Pruskiego powstałego w 1701 r. Podziały kraju na powiaty wprowadzono na początku XIX w. Zachodnia część „Ziemi Kołbackiej” znalazła się w obrębie powiatu Gryfino i Rejencji Szczecińskiej. W wyniku przeprowadzonych wtedy reform rolnych nastąpił rozwój wsi. Powstała sieć dróg, kolei, a pod koniec XIX w. nastąpiła wymiana tradycyjnej zabudowy wiejskiej na nową. Procesy tego typu trwały do wybuchu II wojny Światowej. W 1945 r. omawiany teren wraz z całym Pomorzem Zachodnim znalazł się w granicach Państwa Polskiego i województwa szczecińskiego.

Gminę w jej dzisiejszym obszarze wydzielono po wojnie. W obrębie gminy znajduje się 12 wsi sołeckich i kilka osad. Siedziba gminy znajduje się w miejscowości Stare Czarnowo.

Stare Czarnowo (*Cirnow, Neumark*) – miejscowość wspomniana w źródłach w 1226 r., kiedy została podarowana przez księcia Barnima cystersom z Kołbacza. W 1255 r. wymieniona jako miasteczko należące do klasztoru. O pomyślnym rozwoju świadczy fakt, że w 1283 r. stanowiła zagrożenie dla rozwoju handlu miasta Gryfina. Miasteczko miało prawo do urządzania raz w roku, na dzień św. Marcina jarmarku trwającego przez 8 dni, w XVIII w. ograniczonego do 2 dni. W źródłach odnotowano istnienie szpitala św. Jerzego. W czasach cystersów miasteczko rozwijało się pomyślnie i funkcjonowało do połowy XVII w. Wówczas straciło rangę miasta i ewoluowało w kierunku dużych wsi o dominującej pozycji gospodarstw chłopskich. Pod koniec XVIII w. w Starym Czarnowie odnotowano 71 ognisk domowych. Znajdowało się tam 12 gospodarstw chłopskich i 10 małorolnych, ale też było tam 19 bezrolnych, którzy zajmowali się rzemiosłem. We wsi znajdowała się również stacja pocztowa. Miejscowość rozwinęła się znacząco w 2 poł. XIX w. i na początku XX w., do czego przyczyniła się m.in. budowa kolei.

² Gminny Program Opieki Nad Zabytkami Dla Gminy Stare Czarnowo na lata 2021-2024, opracowanie: Kazimiera Kalita-Skwirzyńska, Czesław Skwirzyński, 2021 r.

Z tego okresu pochodzą duże, zbudowane z cegły zagrody chłopskie z okazałymi domami, zespołami stodoł, obór i magazynów. Ślady dawnej rangi przetrwały w ulicowym rozplanowaniu zabudowy miejscowości, w wyróżniających się kubaturą wielu budynków mieszkalnych oraz budynków użyteczności publicznej takich np. jak szkoła. Istniejący w Starym Czarnowie kościół jest budowlą dziewiętnastowieczną, która powstała prawdopodobnie na miejscu starszej, zapewne średniowiecznej budowli. W tkance miejskiej przetrwały również relikty komunikacji kolejowej: dawny dworzec i magazyn dworcowy.

Binowo (*Binnow*) – jedna z największych wsi na terenie gminy, położona ok 15 km na południowy wschód od centrum Szczecina, nad Jeziorem Binowskim i jeziorem Piasek Wielki. Była wsią słowiańską leżącą na terenie „Ziemi Kołbackiej”. Ok. 1220 r. nadana zakonowi cystersów z Kołbacza. W 1278 r. decyzją książąt pomorskich dochody ze wsi przeznaczono na utrzymanie szpitala w Kołbaczu. W XIV w. we wsi zbudowano istniejący do dziś kościół oraz niezachowane sanktuarium z kaplicą NMP, z cudownym źródłem i obrazem Matki Boskiej. Od tamtej pory aż do XVIII w. obraz i źródło w Binowie były miejscem licznych pielgrzymek ludności z terenu Niemiec oraz z Polski. W dobrach klasztornych wieś pozostawała do połowy XVI w., tj. do czasu sekularyzacji klasztoru. Następnie włączona została do domeny książęcej w Kołbaczu. W XVIII w. była własnością domeny królewskiej. W XIX w. została rozbudowana: istniała tu szkoła, kuźnia, dom wdowi, 50 domów i 5 budynków przemysłowych. W 1939 r. we wsi mieszkało 463 mieszkańców.

Pierwotnie wieś o układzie owalnicowym o osi podłużnej wschód-zachód, przekształcona w XIX w. na wielodrożnicę. Ze średniowiecznego założenia pozostały fragmenty owalnicowego planu i kościół wraz z terenem cmentarnym. Zabudowa wsi rozlokowana wzdłuż ramion owalnicy oraz wzdłuż bocznych ulic pochodzi z ostatniej ćwierci XIX w. i z XX w. Wyróżnia się w niej budynek szkoły z początku XX w., powstały prawdopodobnie na miejscu starszej budowli o tym samym przeznaczeniu. Z końca XIX i początku XX w. pochodzi również teren cmentarza komunalnego założonego po północnej stronie wsi oraz większość zabudowy mieszkalnej i gospodarczej Binowa. Charakteryzuje się ona murowaną zabudową pierzejową złożoną z wolnostojących domów parterowych ustawionych względem ulic kalenicowo i szczytowo. Wyróżnikiem zabudowy jest budynek dawnego schroniska dla młodzieży (*Jugend Herberger*) wzniesiony w latach 30. XX w. nad jeziorem Binowskim. Po dawnej kaplicy pielgrzymkowej nie pozostały żadne ślady. W zabudowie, na ogół bardzo zaniedbanej, występują liczne ubytki. Zabytki ruchome z kościoła przetrwały szczególnie w formie ołtarza gotyckiego ob. w zbiorach Muzeum Narodowego w Szczecinie.

Dębina (*Hoffdamm*) – niewielka wieś, dawniej osada folwarczna położona 3 km na południe od Kołbacza. W źródłach pisanych wzmiankowana od początku XVI w. jako folwark założony na gruntach cystersów z Kołbacza, następnie folwark domeny książęcej oraz od XVII w. folwark margrabiów brandenburskich i Państwa Pruskiego. W 1827 r. kupiony wraz z Kołbaczem przez dzierżawcę Goede, następnie przejęty przez Państwo. Na przełomie XIX i XX w. folwark wzniesiony od podstaw. Od 1945 r., do chwili obecnej, wchodzi w skład Zakładu Doświadczalnego Instytutu Zootechniki PIB Kołbacz, Gospodarstwo w Dębinie. W 1994 r. we wsi zbudowano niewielki kościół pw. MB Pocieszenia.

Zachowany układ jest typowy dla zespołów osad folwarcznych. Składa się z zespołu kilku dużych budynków gospodarczych, w tym trzech historycznych, z przebudowanej siedziby dzierżawcy, reliktyw parku przy zburzonej siedzibie dzierżawcy oraz z kilku wielorodzinnych domów pracowników folwarcznych. W budynku nr 10 znajdowała się szkoła. We wsi znajduje się ponadto dziewiętnastowieczny nieczynny cmentarz ewangelicki z nagrobkiem Wilhelma Dudy, remiza i trafostacja z okresu międzywojennego.

Dobropole Gryfińskie (*Dobberphul*) – wieś położona w obrębie Szczecińskiego Parku Krajobrazowego, 3 km na zachód od Starego Czarnowa, na polanie w południowo-zachodniej części Puszczy Bukowej. Założona w XIII w. przez cystersów, w źródłach wymieniona w 1233 r. jako wieś klasztorna. Po sekularyzacji dóbr zakonnych, w XVI w. włączona została do domeny książęcej, następnie do domeny margrabiów brandenburskich i Państwa Pruskiego. W 1786 r., w źródłach odnotowano istnienie kościoła i szkoły. Począwszy od lat dwudziestych XIX w. wieś zaczęła się rozwijać. Około połowy XIX w. znajdowało się tu 51 domów, kościół wybudowany w latach 1862-1863 oraz szkoła. W 1928 r. wieś liczyła 661 mieszkańców.

Pod względem ruralistycznym Dobropole Gryfińskie wyróżnia się w regionie zachowanym w całości średniowiecznym i niezakłóconym planem owalnicowym z kościołem i szkołą na wrzecionowatym nawsiu i dwoma ramionami ujmujących je ulic. Wzdłuż ulic znajdują się obszerne zagrody trzy lub czterobudynkowe. Na frontach zagród usytuowane są domy mieszkalne ustawione względem ulic kalenicowo, za domami i często obok nich znajdują się budynki gospodarcze z przełomu XIX/XX w.

W zabudowie wsi zwracają uwagę: kościół wraz z terenem cmentarza przykościelnego i jednym murowanym grobowcem, dawna szkoła wzniesiona w tradycyjnej konstrukcji ryglowej i kilka zagród z końca XIX w. i z lat 30. XX w.

Glinna - Gliniec (*Pflanzengart*) – leśniczówka położona 1,2 km na północny wschód od Glinnej. Założona pod koniec XVIII wieku na gruntach wsi Glinna przy drodze prowadzącej do Kołowa. W 1823 r. przy leśniczówce założono szkółkę drzew, w 2 poł. XIX w. właściciel folwarku w Glinnej F. Schiffmann założył tu ogród botaniczny, pierwsza wzmianka o założeniu ukazała się w źródłach w 1911 r. Ogród o powierzchni 3,6 ha, położony po południowej stronie leśniczówki zakomponowano na planie trapezu ograniczonego z dwóch stron ciekami wodnymi. Jego obszar został powiększony po 1945 r. w kierunku zachodnim o 1,8 ha.

Ogród należy do największych i najbardziej zadbanej obiektów zabytkowych na terenie gminy a zarazem jest największą atrakcją turystyczną gminy. Oprócz ogrodu znajduje się tu nadal leśniczówka trzybudynkowa z mocno przebudowanym domem mieszkalnym, z ryglową stajnią z 4 ćw. XIX w. i murowaną oborą z początku XX w.

Glinna (*Glien*) – niewielka wieś położona na skraju Szczecińskiego Parku Krajobrazowego, 4 km na zachód od Starego Czarnowa. Wzmiankowana w źródłach po raz pierwszy w 1360 r., założona została z inicjatywy zakonu cystersów z Kołbacza jako folwark nastawiony na hodowlę bydła, trzody chlewnej, owiec i połowu ryb. Po sekularyzacji dóbr klasztornych, folwark włączony został do majątku książąt pomorskich, następnie margrabiów brandenburskich i Państwa Pruskiego. W 1860 r. majątek kupił F. Schiffmann, który w tym samym czasie założył w pobliskim Gliniecu ogród dendrologiczny, zbudował dwór i rozbudował folwark. Na przełomie XIX/XX w. po południowej stronie wsi założono linię kolejową, po północnej stronie założono niewielki cmentarz. W latach 20-tych XX w. nastąpiła częściowa parcelacja gruntów wsi i budowa kolonii domów z ogrodami po wschodniej stronie wsi. Po 1945 r. teren dawnego folwarku włączono w skład Zakładu Doświadczalnego Instytutu Zootechniki PIB Kołbacz, Gospodarstwo w Dębinie. W latach 70. XX w. zbudowano kilka bloków mieszkalnych, w latach dziewięćdziesiątych dawny budynek remizy adaptowano na kaplicę.

Obecnie wieś jest wielodrożnicą z zespołem folwarcznym po południowej stronie drogi głównej, zespołem zabudowy mieszkalnej po stronie północnej i wschodniej. W zespole folwarcznym znajdują się: dwór, z relikami parku, gorzelnia i stajnia. W zabudowie przy drodze głównej przeważają bloki mieszkalne z lat 70. XX w.. Z zabytkowej zabudowy mieszkalnej zachowane są pojedyncze budynki mieszkalne i gospodarcze oraz jednorodna stylowo kolonia domów po wschodniej stronie wsi. Przy drodze prowadzącej do Glinicy znajdują się dwa nieczynne cmentarze ewangelickie. W Glinnej znajduje się również Niemiecki Cmentarz Wojenny utworzony w latach 2001-2003. Pochowane są tu szczątki żołnierzy niemieckich poległych w czasie II wojny światowej na terenie północno-zachodniej części województwa zachodniopomorskiego.

Kartno (*Kortenhagen*) – wieś cysterska, założona w 2 poł. XIII w. Wtedy również powstał tu kościół jeden z najstarszych w regionie, przebudowany w XIV w. i w późniejszych okresach. Wokół kościoła znajdował się cmentarz czynny do schyłku XIX w. Po kasacie klasztoru Kartno włączono w skład domeny książęcej, po rozpadzie Księstwa stała się wsią wolną z sołtysem. Rozbudowana w wieku XVIII i XIX, w poł. XIX w. liczyła około 500 mieszkańców, 52 domy i 4 budynki przemysłowe (nazwą budynki przemysłowe określane były młyny, wiatraki, kuźnie). Pod koniec XIX w. założono nowy cmentarz po południowo-zachodniej stronie wsi. W 1945 r. wieś a głównie kościół zostały częściowo zniszczone. Kościół odbudowano w 1984 r., wieś natomiast pozostaje w sposób rażąco zaniedbana. Dotyczy to zwłaszcza zachodniej części nawy i cmentarza ewangelickiego po południowej stronie zabudowań.

Wieś założona na planie owalnicy z kościołem w centrum wrzecionowatego nawy, które jest obecnie zniekształcone poprzez podział murem w zachodniej części. Zabudowa złożona pierwotnie z okazałych zagród, trzy lub czterobudynkowych, znajduje się wzdłuż dwóch ramion ulic ujmujących centralny plac w kształcie wrzeciona. Z historycznej zabudowy oprócz kościoła i terenu cmentarza przykościelnego ogrodzonego murem z jedną bramą po stronie zachodniej, przetrwały pojedyncze zagrody z domami mieszkalnymi i budynkami gospodarczymi oraz pojedyncze budynki z dawnych zagród. Cmentarz po południowo-zachodniej stronie wsi jest zdewastowany.

Kołbacz (*Kolbatz*) – jest to najstarsza i najbardziej znacząca miejscowość na terenie gminy. To tu, w 1173 r., osiedlił się zakon cystersów sprowadzony przez kasztelana szczecińskiego Warcisława Świętoborza z duńskiej miejscowości Esrom. Dzięki licznym nadaniom ziem i wsi leżących w okolicach Kołbacza i w dalszych ziemiach Księstwa Pomorskiego, cystersi z Kołbacza stali się właścicielami ogromnego latyfundium ziem już częściowo zagospodarowanych i jeszcze wówczas słabo zamieszkałych. Na swych włościach zakonnicy założyli wiele nowych wsi oraz zespołów folwarcznych. W 1210 r., cystersi rozpoczęli budowę kościoła, a w następnych latach zespołu zabudowy klasztornej mieszkalnej i gospodarczej, prowadząc prace do schyłku XV w. W rezultacie powstał zespół zbliżony wielkością do małego miasta, otoczonego murami obronnymi. W obrębie zespołu, oprócz kościoła i klasztoru oraz cmentarza przykościelnego, powstał również zespół budynków gospodarczych takich jak: stajnie, obory, owczarnie, stodoły, spichlerze, kuźnie i inne.

Po rozwiązaniu klasztoru (co nastąpiło po 1534 r., w wyniku przyjęcia religii protestanckiej), Kołbacz i część należących do niego dóbr włączono do majątku książąt Pomorskich, tworząc tzw. domenę książęcą. Budynki klasztorne adaptowano na letnią siedzibę książąt. Nawy kościoła zamieniono na magazyny zboża (z czasem nawy boczne rozebrano, pozostawiając tylko nawę główną), na cele sakralne pozostawiono prezbiterium z transeptem. Po 1648 r. majątek i zabudowę klasztorną przejęli margrabiowie brandenburscy, a następnie Państwo Pruskie. Część dawnych posiadłości cystersów wyłączono z domeny, pozostałe istniały w jej obrębie i były dzierżawione przez niejakiego Goede, który w 1807 r. kupił Kołbacz wraz z folwarkami w Dębinie, Glinnej i Nieznaniu. Pod koniec XVIII w. Goede zbudował w Kołbaczu swoją siedzibę w formie parterowego dworu z oficyną. W 1816 r. majątek przejął kupiec Krause, który wkrótce potem zrezygnował z własności stając się dzierżawcą. Na początku XIX w. zbudowano siedzibę administratorów domeny (obecnie budynek administracyjny Zakładu Doświadczalnego). Pod koniec XIX w., na miejscu dawnej zniszczonej już zabudowy mieszkalnej i gospodarczej wzniesiono nowy zespół budynków gospodarczych: magazyny, obory, gorzelnię oraz kilka murowanych domów mieszkalnych. Zespół przetrwał II wojnę światową bez uszkodzeń. W 1949 roku utworzono tu Państwowe Gospodarstwo Rolne, w 1967 r. powołano do życia Zootechniczny Zakład Doświadczalny – obecna nazwa to Zakład Doświadczalny Instytutu Zootechniki PIB Kraków (obecnie ziemie i część zabudowy użytkowana jest przez dzierżawców). W wyniku działań Zakładu, przy akceptacji władz lokalnych i centralnych, Kołbacz zamieniono na tzw. Agromiasto. W wyniku tejże decyzji rozebrano większość starej zabudowy, na miejscu której zbudowano szereg bloków mieszkalnych zacierając historyczne rozplanowanie założenia.

Aktualnie z pierwotnego, XII-XIII-wiecznego zespołu klasztornego przetrwały: prezbiterium z transeptem i nawa główna kościoła, jedno skrzydło klasztoru – tzw. dom konwersów, dom opata, relikwiarz murów obronnych w postaci baszty obronnej po północno-wschodniej stronie zespołu oraz gotycka owczarnia po stronie północnej. Z późniejszej, historycznej zabudowy gospodarczej, ulokowanej po północnej stronie kościoła pozostały: siedziba administracji domeny, dwór dzierżawcy, oraz magazyny, gorzelnia i obora. Z przedwojennej zabudowy mieszkalnej przetrwały cztery domy, w tym budynek plebani, przebudowany znacznie po 1945 r. Po zachodniej stronie wsi przy drodze głównej znajduje się cmentarz ewangelicki złożony tu w 1 poł. XIX w. i rozbudowany pod koniec tamtego wieku.

W latach 20. XX w., po zachodniej stronie zespołu klasztornego, powstał folwark z zespołem zabudowy, na który składał się: dwór zarządcy, dwa budynki obór i owczarnia. Zespół przetrwał do chwili obecnej w zredukowanej formie: dwór został zmodernizowany, przetrwała jedna obora i jedna owczarnia.

Kołowo (*Kolow*) – wieś cysterska usytuowana pośrodku Puszczy Bukowej. Wzmiankowana w źródłach już w 1183 r. W 1255 r. należała przejściowo do zakonu joannitów. W XIV w. stanowiła ulubioną przez opatów cysterskich miejscowość do letniego wypoczynku. Po kasacie klasztoru, Kołowo przeznaczono na dożywotnią siedzibę dla ostatniego opata. Wtedy również wieś włączono do domeny książęcej, następnie do domeny królewskiej. W 1786 r. znajdowało się tu 18 domów. W poł. XIX w., we wsi znajdował się kościół, szkoła i 34 domy. Pod koniec XIX w. na miejscu starego zbudowano nowy kościół, a na gruntach rolnych powstał niewielki majątek ziemski (160 ha ziemi) należący do Augusta Wendorfa. Tenże zbudował tu swoją siedzibę z parkiem i zespołem budynków gospodarczych. W 1939 r. w Kołowie mieszkało 226 osób. Po 1945 r. wieś uległa zaniedbaniu. Dwór i budynki folwarczne rozebrano, pozostałości parku sprzedano osobie prywatnej.

Aktualnie w rozplanowaniu wsi widoczne są relikty planu owalnicowego z kościołem i cmentarzem położonym na wyniesionym terenie wrzecionowatego nawsia, w obrębie którego znajdują się dwa stawy. Nawsie po stronie wschodniej przecięte jest krótką ulicą, która łączy się z od północy i południa dwoma ramionami dróg – ulic przy których zachowało się kilka zagrod i pojedynczych budynków. Z zabytkowej zabudowy zachował się kościół i cmentarz przykościelny, oraz kilka niepełnych zagrod chłopskich z końca XIX i początku XX w. Zachowały się również brukowane nawierzchnie dróg wewnętrznych oraz ulic: Szkolnej i Sadowej.

Komórkowo (*Geiblershof*) – niewielka wieś położona 4 km na południe od Kołbacza, nieopodal wsi Dębina. Założona jako folwark pod koniec XVIII w., w źródłach wymieniona po raz pierwszy w 1840 r., kiedy ziemia folwarczna została rozparcelowana pomiędzy chłopów. W 1871 r. liczyła 72 mieszkańców, w 1928 r. – 64.

Wieś założona jako ulicówka zabudowana po obu stronach drogi trzy i czterobudynkowymi zagrodami, obecnie w znacznym stopniu zrujnowanymi. W środkowej części wsi po południowej stronie drogi zachowany teren nieczynnego cmentarza. Droga wiejska w obrębie wsi jest brukowana. Przy wyjeździe ze wsi od strony zachodniej znajduje się trafostacja.

Malolesie (*F. Buchenhain*) – leśniczówka położona ok 1,00 km na północ od wsi Glinna. Założona w XIX wieku, w dokumentach wzmiankowana po raz pierwszy w 1871 r. Wówczas należała do nadleśnictwa państwowego w Śmierdnicy. Składała się z trzech budynków.

Obecnie zespół składa się nadal z trzech budynków: domu mieszkalnego, stodoły i budynku gospodarczego, powstałych w XIX i XX w. Folwark połączony jest z Glinną oraz Ogrodem Dendrologicznym brukowaną drogą.

Nieznań (*Heidechhen*) – jest to mała, kilkubudynkowa osada, położona 2 km na północny wschód od Kołbacza. Powstała w okresie średniowiecza i była jednym z wielu folwarków cysterskich. Po sekularyzacji dóbr klasztornych dzieliła losy majątku w Kołbaczu aż do schyłku XX w. Obecna zabudowa osady pochodzi z końca XIX w. Z zabudowy zespołu z końca XIX i początku XX w. pozostały: magazyn i stodoła oraz kilka czworaków dworskich. Przy wjeździe do osady zachowała się również trafostacja.

Żelewo (*Selow*) – wieś cysterska, założona pod koniec XII w., w źródłach wymieniona po raz pierwszy w 1238 r. Położona na zachodnim brzegu Jeziora Miedwie, była przez wieki wsią rybacką i chłopską. Własnością klasztoru była do XVI w., po rozwiązaniu klasztoru należała przez następne sto lat do majątku książąt Pomorskich, po upadku Księstwa uzyskała autonomię. W ciągu XVIII i XIX w., znacznie się rozbudowała. Po 1945 r. rozbudowana w kierunku południowym.

Założona jako ulicówka przetrwała w tej formie do czasów obecnych. Od typowych ulicówek różni się wąskimi przejściami pomiędzy parcelami. Przejścia prowadzą od drogi głównej nad brzeg jeziora. Po zachodniej stronie drogi znajduje się wąska uliczka prowadząca do kościoła i cmentarza, usytuowanych w drugiej linii zabudowy pierzei zachodniej. Na zachód od kościoła położony jest cmentarz komunalny z początku XX w. Droga główna wsi obudowana jest gęsto usytuowanymi zagrodami wielobudynkowymi. Zagrody z okazałymi budynkami gospodarczymi znajdują się z reguły po zachodniej stronie drogi, po wschodniej budynki gospodarcze są znacznie mniejsze. Domy mieszkalne sytuowane względem ulicy szczytowo i kalenicowo wyróżniają się w skali regionu zróżnicowanym, bogatym zdobnictwem fasad.

Żeliszewiec (*Sinzlow*) – jedna z większych i najstarszych wsi w gminie, położona kilka km na zachód od Starego Czarnowa. Założona w 2 poł. XII w., w źródłach wzmiankowana po raz pierwszy w 1180 r. Należała do klasztoru cystersów w Kołbaczu i do upadku Księstwa dzieliła losy majątku kołbackiego. Po upadku Księstwa wieś uzyskała autonomię, rozwinęła się w XVIII i XIX w. W 1871 r. liczyła 150 gospodarstw domowych, 90 domów i 707 mieszkańców. W 1928 r. liczyła 535 mieszkańców. Po 1945 r. zasiedlona przez ludność polską.

Założona jako owalnica, w XIX w., rozbudowana do formy wielodrożnicy. Przy drogach obiegających wrzecionowate nawsie znajdują się zagrody chłopskie złożone z domów mieszkalnych, obór i stodół. W wielu miejscach zagrody są niepełne z ubytkami poszczególnych budynków, w wielu innych miejscach zagrody zostały całkowicie rozebrane. Z historycznej zabudowy zachowały się: średniowieczny kościół z cmentarzem ogrodzonym kamiennym murem z trzema bramami, nieopodal kościoła zachowany jest budynek dawnej szkoły, dalej remiza, kilka zagród i pojedynczych domów, a po północnej stronie wsi na krańcu ul. Binowskiej znajduje się cmentarz komunalny założony w XIX w. Nieopodal znajduje się trafostacja. Ulica krótka biegnąca od kościoła w kierunku południowym ogrodzona jest kamienno-ceglanymi murami.

5.3. Dziedzictwo materialne Gminy Stare Czarnowo³

Materialne dziedzictwo kulturowe gminy to cały dorobek materialny wszystkich pokoleń, jakie zamieszkiwały to miejsce. Są to zarówno układy przestrzenne miejscowości wraz z terenami zieleni komponowanej, powstałe przez stulecia budowle i zastosowane w nich rozwiązania architektoniczne, jak również zabytki ruchome w nich zgromadzone oraz zabytki archeologiczne.

5.3.1. Kościoły

Do grupy najstarszych i najznacniejszych budowli architektury należą kościoły. Na terenie gminy znajduje się dziesięć świątyń, w tym cztery zbudowane w czasach średniowiecza, jedna w XVII w., trzy w XIX w. i dwie w XX w. Najstarszymi budowlami sakralnymi są: kościół w Kołbaczu, w Żeliszawcu, w Kartnie i w Binowie. W wiekach późniejszych powstały kościoły w: Żelewie, Dobropolu Gryfińskim, Starym Czarnowie i w Kołowie. W Glinnej i Dębinie niewielkie świątynie zbudowano w ostatnim dwudziestolecu. Najznacniejszą budowlą sakralną w rejonie jest Kościół pocysterski w Kołbaczu. Budowany od 1210 r. do poł. XIV w., jest przykładem budowli złożonej stylowo, reprezentującej styl romański w części prezbiterium i ramionach transeptu i styl wczesnogotycki w nawie głównej, przekształconej w XVI w. na magazyn zboża. Kościoły w wioskach cysterskich: Kartno, Żeliszawiec, Binowo, reprezentują typowe dla cystersów niewielkie świątynie jednonawowe bezwieżowe jak w Kartnie, z dobudowanymi wieżami jak w Żeliszawcu i Binowie. Interesującą budowlą sakralną jest kościół w Żelewie zbudowany w XVII wieku w konstrukcji ryglowej, reprezentujący lokalną odmianę nowożytnych form kościołów, skromnych, jednonawowych świątyń z wolnostojącymi wieżami. Kościoły w Dobropolu Gryfińskim, Starym Czarnowie i Kołowie zbudowane w ostatniej ćw. XIX w., należą do grupy kamienno-ceglanych świątyń zbudowanych w stylu neogotyckim. Najnowszymi budowlami sakralnymi na terenie gminy są: kaplica urządzona w dawnym budynku gospodarczym we wsi Glinna w latach 80. XX w. oraz kościół w Dębinie zbudowany w latach 1993-1994.

5.3.2. Architektura świecka – dwory, pałace, budynki użyteczności publicznej

Architektura rezydencjonalna (dwory, pałace, zamki), na terenie gminy ma skromną reprezentację, co wynika z przeważającej tu zakonnej własności ziem. Najstarszym przykładem ziemiańskiej siedziby jest klasycystyczny **dwór w Kołbaczu** zbudowany pod koniec XVIII wieku przez właściciela folwarku Radcę Goedego. Innym przykładem ziemiańskiej siedziby jest neostylowy **dwór w Glinnej** zbudowany w XIX w. przez właściciela folwarku F. Schiffmanna, w stylu neoklasycystycznym. Inne siedziby budowane przez dzierżawców folwarków np. w Dębinie, Kołowie czy w Nieznaniu (folwarku założonym w XVI w.), zostały rozebrane w ostatnich latach.

• Zabudowa folwarczna

Występuje we wsiach tzw. folwarcznych tj. zakładanych w celu stworzenia centrów gospodarczych: zespołów obór, stajni, owczarni i stodoł oraz budynków mieszkalnych przeznaczonych dla robotników folwarcznych. Tego typu zabudowa występuje w: Dębinie, Glinnej, Nieznaniu. W Dębinie zachowały się obory i stodoła z XIX w., w Glinnej przetrwał pałac, budynek gorzelni i obora, w Nieznaniu budynek obory, stodoły i tzw. czworaków, domów dla pracowników folwarcznych. Najciekawszy zespół zachował się w Kołbaczu. Tu budynki gospodarcze reprezentowane są obiektami powstałymi w XIV w. oraz obiektami z XIX w. i XX w. Są to: gotycka owczarnia i gorzelnia, stajnia, stodoła.

³ Gminny Program Opieki Nad Zabytkami Dla Gminy Stare Czarnowo na lata 2021-2024, opracowanie: Kazimiera Kalita-Skwirzyńska, Czesław Skwirzyński, 2021 r.

• Budynki użyteczności publicznej

Do budynków użyteczności publicznej należą nieliczne obiekty. Jednym z ciekawszych jest budynek administracji majątku w Kołbaczu, najstarszy w regionie gmach „biurowy” wzniesiony w stylistyce klasycystycznych projektów Dawida Gilly z początku XIX w. oraz dawny budynek urzędowy w Starym Czarnowie z końca XIX w. (ob. siedziba policji i biblioteka) reprezentujący malowniczy, romantyczny styl z początku XX w. Zróżnicowane formy prezentują budynki szkół wzniesionych na przełomie XIX i XX w. w: Dobropolu Gryfińskim, Binowie i Starym Czarnowie. Funkcję publiczną miał również budynek znany pod nazwą Dom Dziecka w Binowie, obecnie dom prywatny, a pierwotnie Schronisko Młodzieżowe wzniesione w latach 30. XX w. nad jeziorem Piasek Wielki.

5.3.3. Zabytki budownictwa wiejskiego

Zabudowa wsi pomorskich na terenie Gminy Stare Czarnowo, należy do najmniej rozpoznanych i docenianych zespołów budownictwa. Na podstawie przeprowadzonych do tej pory badań można stwierdzić, iż w wyniku zaniedbań trwających od 1945 r. do chwili obecnej, z omawianego regionu zniknęła blisko połowa historycznej zabudowy mieszkalnej i gospodarczej. Zachowane do dziś przykłady całych zagród oraz pojedynczych budowli o walorach historycznych i estetycznych są zatem nielicznymi już relikami historii ważnego dla wsi pomorskiej okresu odbudowy i rozwoju cywilizacyjnego. Z bieżącego rozpoznania wynika, że zabudowa wsi pochodzi w większości z przełomu XIX i XX w. oraz z okresu międzywojennego. Złożona była z obszernych zagród trzy lub czterobudynkowych, z domami mieszkalnymi usytuowanymi szczytowo lub kalenicowo przy ramionach nawsi. Większość budowli wzniesiono z cegły ceramicznej i kamieni granitowych, przy czym budynki mieszkalne są na ogół otynkowane i ozdobione detalami architektonicznymi, w wielu przypadkach, a zwłaszcza we wsi Żelewo, posiadają bogate wystroje fasad i elewacji bocznych. Tylko nieliczne budynki mieszkalne i gospodarcze reprezentują tradycyjne techniki budowy, tj. wzniesione w konstrukcjach szachulcowych lub ryglowych. Najlepiej zachowane przykłady przetrwały we wsiach: Binowo, Żeliszewice, Kartno, Dobropole Gryfińskie i Żelewo.

5.3.4. Zabytki techniki

Na terenie gminy nie przetrwała ani jedna budowla definiowana jako obiekt techniki z dawnych wieków, choć cystersi słynęli z nowinek technologicznych wprowadzanych dla lepszego funkcjonowania ich włości. Przetrwały natomiast wiejskie kuźnie i remizy zachowane w Binowie, Dębinie, Glinnej, Dobropolu Gryfińskim, które były budowane w formie niewielkich ceglanych budynków wnoszonych w centralnych częściach wsi. Pozostały również budynki trafostacji wieżowych, związane z elektryfikacją wsi pomorskich, przeważnie z lat 30. XX w., zachowały się w Binowie, Dębinie, Glinnej, Kołbaczu, Komorówku i Nieznaniu. Wszystkie zbudowane w formie graniastosłupów z cegły ceramicznej. Przetrwały również relikty dawnej zabudowy związanej z linią kolejową założoną na trasie Szczecin-Gryfino pod koniec XIX w. Kolej na wskazanej trasie nie funkcjonuje od dawna, gdyż tory zostały zdemontowane. Relikty budowli kolejowych przetrwały w Starym Czarnowie.

5.3.5. Cmentarze, pomniki

Cmentarze tworzą ważny element krajobrazu kulturowego. Są elementem dziedzictwa materialnego – opatrzone zabytkami sztuki sepulkralnej, z zachowanym układem alejek i ścieżek cmentarnych, w otoczeniu starodrzewu. Równocześnie odnoszą się do dziedzictwa niematerialnego – jako przestrzenie ukształtowane wg reguł kulturowych związanych z religią i tradycją grzebania zmarłych. Przechowując pamięć o minionych latach, stają się pomnikami historii. W tym kontekście dbałość o miejsca ostatniego spoczynku jest konieczna, bez względu na charakter wyznaniowy cmentarza, czy podziały narodowościowo-społeczne. Obiekty te należy pielęgnować i eksponować w krajobrazie miejscowości, niezależnie od stanu zachowania – oznakować tablicami informacyjnymi.

W średniowieczu pochówki mieszkańców miast i wsi odbywały się na terenie cmentarzy przykościelnych. Cmentarze te były ogradzane murami z kamieni granitowych. W murach budowano bramy przeważnie pojedyncze, niekiedy jak w Żeliszawcu potrójne. Pod koniec XVIII w. decyzją Państwa Pruskiego cmentarze przykościelne zostały zamknięte dla pochówków. Od tej pory zaczęły powstawać nowe cmentarze położone poza granicami wsi. Cmentarze przykościelne, pomimo zaprzestania pochówków i usunięcia z ich terenów nagrobków, istnieją nadal pod powierzchnią trawników i zieleni i podlegają ochronie. Cmentarze nowe, założone pod koniec XIX w. istnieją w Binowie, Kartnie, Starym Czarnowie, Żeliszawcu, Glinnej. Kilka z nich przekształcono na cmentarze komunalne (likwidując przedwojenne nagrobki), kilka pozostaje w stanie kompletnego zaniedbania jak np. we wsi Kartno (tu zachował się tylko fragment cmentarza) czy we wsi Glinna. W głębi Puszczy Bukowej zachował się cmentarz prywatny założony w XIX w. przez rodzinę Jaeckel, właścicieli tzw. „Szwedzkiego Młyna”, który miał tam funkcjonować od średniowiecza. W 1880 r. na miejscu młyna założono restaurację, która działała z powodzeniem do 1945 r. Dziś pozostały po niej ruiny i cmentarz z dwoma płytami nagrobnymi.

Na jednym z najwyższych wzniesień Puszczy Bukowej znajduje się, jedyny na terenie gminy, pomnik poświęcony pamięci nadleśniczego Carla Ludwiga Gene (1820-1893), zmarłego tragicznie w 1893 r. Pomnik ufundowało Towarzystwo Miłośników Puszczy Bukowej („*Buchenheide Verein*”) za zasługi związane z ochroną Puszczy i rozwojem turystyki na jej terenie (wyznaczeniem szlaków turystycznych, oznakowaniem miejsc, przyczynieniem się do powiększenia ogrodu dendrologicznego w Glinnej).

5.3.6. Zielen kształtowana – parki, ogrody, obsadzenia drogowe i aleje

Parki, jako historyczne założenia zieleni, zakładane były przy obiektach rezydencjonalnych. Na terenie gminy parki dworskie istnieją w formach szczątkowych w Dębinie, Glinnej i Kołowie. W dobrym stanie zachował się natomiast i znacznie się rozwinął Ogród Dendrologiczny w Glinnej, w pełni zagospodarowany i zabezpieczony po 1945 r. Wszystkie miejscowości położone na terenie gminy są połączone ze sobą i ze Szczecinem drogami, które częściowo po 1945 r. zamieniono na drogi asfaltowe. We wsiach i pomiędzy nimi, np. w Kołowie, Binowie, Glinnej, Żeliszawcu istnieją drogi lokalne, o nawierzchni brukowanej. Drogi te kwalifikują się do zachowania.

5.3.7. Zabytki ruchome

Należą do nich zabytki sztuki, fundowane przez wieki głównie dla kościołów. Zabytków tego typu na terenie gminy jest niewiele, głównie z uwagi na reformację tj. okres, w którym bogate niegdyś wyposażenie kościołów przeszło na własność domu książęcego lub zostały sprzedane. Wiele strat poniosły kościoły w wyniku działań II wojny światowej i zaniedbań okresu powojennego np. w Binowie, Żeliszawcu czy Kartnie. Zaledwie część dawnego wyposażenia przetrwała w kościele poklasztornym w Kołbaczu: ambona z XVIII w., relief z herbem Gryfitów z XVI w., płyty nagrobne: Daniela Gaede z 1781 r., Karoliny Wilhelminy Gaede z 1800 r., Matthiasa von Carnitz z 1628 r., oraz prospekt organowy z XIX w. Niezwykle cennym dziełem średniowiecznym, z XIV w., jest płyta nagrobna Jana Jordani, zmarłego w 1395 r. opata klasztoru cystersów z Kołbacza zachowana w kościele w Kołowie. Jest ona ważna nie tylko z uwagi na wartości artystyczne ale też z uwagi na portretowe walory dzieła (jedyne jak dotąd znanego „portretu” cystersa z Kołbacza). W Kołowie zachowały się również dwie inne płyty nagrobne: koniuszego i łowczego książęcych zmarłych w 1615 r. i 1773 r. Cenne elementy wyposażenia z epoki baroku posiada kościół w Żelewie, gdzie zachował się: ołtarz barokowy z 1698 r., ambona z 1683 r., stalle z początku XVIII w. oraz empora organowa ozdobione z malowidłami przedstawiającymi sceny ze Starego i Nowego Testamentu. Kilka cennych zabytków sztuki sakralnej przechowywana jest w Muzeum Narodowym w Szczecinie, jest to m.in. gotycki ołtarz z kościoła w Binowie czy relief z wizerunkami księcia Barnima XI i jego żony Anny z 1545 r.

5.4. Zabytki o największym znaczeniu dla gminy

Na pierwszym miejscu jest tu założenie poklasztorne w Kołbaczu, wpisane w 2014 r. na listę pomników historii Polski. Założenie to jest wyjątkowe nie tylko w skali regionu lecz Europy. Po rozwiązaniu klasztoru zespół został znacznie przekształcony, jednak do dziś zachował zarys dawnego planu z jedną basztą obronną.

Interesujące początki ma również obecna wieś – siedziba Gminy Stare Czarnowo, która założona została w średniowieczu jako miasteczko, niestety niedostatecznie rozpoznane tak w badaniach archeologicznych jak i historycznych. Otwarte zostaje pytanie czy centrum miejscowości z parcelą kościelną i targiem znajdowało się w sąsiedztwie obecnego kościoła czy może w innym miejscu.

Cennymi elementami krajobrazu kulturowego są owalnicowe plany dawnych wsi klasztornych zachowane w Binowie, Kartnie, Kołowie, Dobropolu Gryfińskim i Żeliszawcu. Wszystkie kwalifikują się do pełnej ochrony, gdyż reprezentują najbardziej charakterystyczne dla średniowiecza modele budowy wsi. Cennymi zabytkami są średniowieczne kościoły w Kartnie i Żeliszawcu, fundowane przez cystersów z Kołbacza oraz rzadki na terenie powiatu kościół w Żelewie w konstrukcji szkieletowej z wolnostojącą wieżą. Z budynków użyteczności publicznej na uwagę zasługuje budynek administracji majątku w Kołbaczu, najstarszy w regionie gmach „biurowy” wzniesiony w stylistyce klasycystycznych projektów Dawida Gilly oraz budynek znany pod nazwą Dom Dziecka w Binowie, obecnie dom prywatny, a pierwotnie Schronisko Młodzieżowe wzniesione w latach 30. XX w. nad jeziorem Piasek Wielki. Wyjątkową rangę ma również zabudowa wiejska wsi Żelewo.

Na tym tle wyróżnia się pozytywnie zabudowa wsi Żelewo, z najlepiej zachowanym zespołem historycznej zabudowy wiejskiej. Była to wioska rolniczo-rybacka i elementy jej zabudowa należą do najstarszych w rejonie a zarazem reprezentują tradycyjne techniki budowy w konstrukcji szkieletowej (szachulcowej i ryglowej). Domy mieszkalne usytuowane są względem ulicy kalenicowo, ich fasady są zdobione gzymsami, opaskami drzwiowymi i okiennymi oraz fryzami.

5.5. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne obejmuje: tradycje i przekazy ustne, w tym język, jako narzędzie przekazu, spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, także umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Obowiązkiem władz gminy jest podjęcie działań mających na celu zapewnienie przetrwania niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w tym jego identyfikację, dokumentację, badanie, zachowanie, zabezpieczenie, promowanie, wzmacnianie i przekazywanie, w szczególności przez edukację formalną i nieformalną, jak również rewitalizację różnych aspektów tego dziedzictwa.

Na terenie gminy, podobnie jak regionu, brak jest ciągłości osadniczej. Ludność zamieszkująca aktualnie teren gminy osiedliła się tu po 1945 r. Przybyła zaś z terenów Polski Wschodniej i Centralnej. Zasiadliła tereny obce kulturowo i tak je traktowała przez ponad pięćdziesiąt lat. Zastanych wartości na ogół nie akceptowano, nowych nie wytworzono. Zmiany w adaptacji do miejscowych tradycji nastąpiły na przełomie XX w. i XXI w. Powiększyła się liczba ludności posługującej się językiem niemieckim, w związku z czym poszerzyła się wiedza historyczna o regionie. Przystwojone zostały przez krajoznawców liczne legendy związane z wieloma miejscami na terenie Puszczy Bukowej, przystwojone zostały fakty dotyczące znaczenia klasztoru kołbackiego w regionie. W Kołbaczu powstało Stowarzyszenie „Spichlerz Sztuki”, inicjujące muzyczne spektakle kulturalne, ale również spotkania poświęcone dawnym dziejom Kołbacza.

5.6. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze Gminy Stare Czarnowo nie występują parki kulturowe, nie wpisano obiektów na Listę Skarbów Dziedzictwa, natomiast występują pozostałe formy ochrony zabytków, tj. wpis do rejestru zabytków, uznanie za pomnik historii oraz ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

5.6.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie Gminy Stare Czarnowo znajduje się 25 zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, w tym 5 stanowisk archeologicznych (Tabela nr 1). Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim – rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu Gminy Stare Czarnowo

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	NUMER	NOWY NUMER	DATA	NR DEC.
1	Binowo	cmentarz przykościelny, starodrzew	1000		18.12.2012	DZ.5130.40.2012.AR
2	Binowo	kościół św. Maksymiliana Marii Kolbego	874	1000	26.07.1979	Kl.I.5340/40/79
3	Dobropole Gryfińskie	kościół Podwyższenia Krzyża Świętego z d. cmentarzem przykościelnym, zadrzewieniem, murem cmentarnym	2045		19.04.2023	DZ.5130.05.2023.IW
4	Kartno	Cmentarz przykościelny, starodrzew, mur cmentarny, bramka cmentarna	1006		10.12.2012	DZ.5130.38.2012.AR
5	Kartno	kościół Podniesienia Krzyża Świętego	175	1006	27.07.1956	Kl.V.-0/123/56
6	Kołbacz	baszta Więzienna	29	1861	22.04.1955	Kl.V.-0/8/55
7	Kołbacz	d. rządówka, ul. Wacławowa	196		15.12.2004	DZ-4200/59/O/2004
8	Kołbacz	d. siedziba domeny, ul. Wacławowa 1	331		29.11.2007	DZ-4200/59/O/06/2007
9	Kołbacz	dom opata	1059	1861	25.03.1987	Kl.III.5340/12/87
10	Kołbacz	kościół NSPJ	26	1861	22.04.1955	Kl.V.-0/5/55
11	Kołbacz	refektarz konwersów	27	1861	22.04.1955	Kl.V.-0/6/55
12	Kołbacz	stodoła gotycka	32	1861	22.04.1955	Kl.V.-0/11/55
13	Kołbacz	założenie d. klasztoru cysterskiego	331		29.11.2007	DZ-4200/59/O/06/2007
14	Kołowo	kościół NSPJ, cmentarz przykościelny, starodrzew, mur cmentarny z bramkami	1506		15.02.2016	DZ.5130.03.2016.AR
15	Stare Czarnowo	cmentarz przykościelny	144		08.12.2003	DZ-4200/54/O/2003
16	Stare Czarnowo	kościół MB Wspomożenia Wiernych	144		08.12.2003	DZ-4200/54/O/2003
17	Żelewo	cmentarz przykościelny, starodrzew	1040		18.12.2012	DZ.5130.39.2012.AR
18	Żelewo	kościół MB Wspomożycielki Wiernych	481	1040	21.12.1963	Kl.20/114/63
19	Żeliszewice	cmentarz przykościelny, starodrzew, mur cmentarny,	1008		10.12.2012	DZ.5130.37.2012.AR

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	NUMER	NOWY NUMER	DATA	NR DEC.
		bramki cmentarne				
20	Żeliszewiec	kościół NMP Matki Kościoła	422	1008	05.12.1963	Kl.20/51/63
STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE						
21	Kołbacz, stan. 1 (AZP: 33-08/55) - grodzisko wczesnośredniowieczne		C-20 605		04.12.1969	K1.I. 6801/1/69
22	Kołbacz, stan. 2 (AZP: 33-08/56) - grodzisko wczesnośredniowieczne		C-21 606		16.12.1969	K1.I.6801/35/69
23	Stare Czarnowo, stan. 5 (AZP: 33-07/47) - cmentarzysko kurhanowe ze starożytności		731		26.08.1972	K1.I.6801 /13/72
24	Szczecin-Klęskowo, stan. 1 (AZP: 31-06/14) - grodzisko wczesnośredniowieczne		708		10.11.1971	K1.I.6801/25/71
25	Żelewo, stan. 1 (AZP 33-08/114) – osada z okresu neolitu		C-39		11.09.2020	

5.6.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zabytki ruchome to przede wszystkim obiekty wchodzące w skład wyposażenia kościołów i kaplic. Zasoby sztuki sakralnej obejmują wszystkie kategorie zabytków: malarstwo, rzeźbę oraz rzemiosło artystyczne z całym jego zróżnicowaniem (złotnictwo, sprzęty stolarskie, tkaniny, szkło, witrażownictwo, ludwisarstwo). Zabytki ruchome to również elementy wystroju budowli, posiadające cechy indywidualnych wytworów artystycznych lub rzemieślniczych. Należą do nich m.in.: rzeźby, płaskorzeźby, polichromie naścienne lub stropowe, mozaiki, sztukaterie i różnego rodzaju detal architektoniczny. Za zabytki ruchome uznaje się także obiekty małej architektury, wykazujące wysoki poziom warsztatu artystycznego lub rzemieślniczego, dokumentujące historyczne trendy, np.: rzeźby ogrodowe, pomniki, obeliski, słupy, krzyże i kapliczki przydrożne, nagrobki.

Na terenie Gminy Stare Czarnowo znajdują się zabytki ruchome. Część z nich została objęta ochroną prawną przez wpisanie do rejestru zabytków województwa zachodniopomorskiego. Stanowią one wyposażenie kościołów – kościoła Najświętszego Serca Pana Jezusa w Kołbaczu oraz w kościele MB Wspomożycielki Wiernych w Żelewie. Ze względów bezpieczeństwa nie publikuje się szczegółowych danych dotyczących tych obiektów. Informacje można uzyskać w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Szczecinie.

5.6.3. Pomnik historii

Pomnik historii to jedna z pięciu form ochrony zabytków wymienionych w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 r. Terminem tym określa się zabytek nieruchomy o szczególnym znaczeniu dla kultury. Rangę pomnika historii podkreśla fakt, że jest on ustanawiany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej specjalnym rozporządzeniem na wniosek Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W treści prezydenckiego rozporządzenia wyszczególnia się cechy danego zabytku świadczące o jego najwyższej wartości, określa się precyzyjnie jego granice i zamieszcza schematyczną mapkę obiektu.

„Kołbacz – założenie dawnego klasztoru cystersów, późniejszej letniej rezydencji książąt pomorskich i domeny państwowej” zostało uznane za Pomnik Historii rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 3 lipca 2014 r. (Dz.U. 2014 poz. 955).

Zespół, będący najstarszym i największym opactwem cysterskim na Pomorzu, nie ma odpowiedników w regionie, porównywany może być jedynie do najbardziej okazałych klasztorów w Meklemburgii i Brandenburgii (Doberan, Eldena, Chorin, Lehnin). Szczególna jest przede wszystkim ranga artystyczna kościoła, który jest wybitnym dziełem przełomu romanizmu i gotyku, wyróżniającym się nowatorstwem zastosowanych rozwiązań architektonicznych oraz wysokim poziomem detalu. Świątynia jest ponadto najwcześniejszą budowlą na Pomorzu Zachodnim wykonaną w całości z cegły.

Kościół w Kołbaczu odgrywa ważną rolę w dziejach Pomorza i Polski jako nekropolia książąt szczecińskich z XIII-XVI w. Na uwagę zasługuje również wartość naukowa opactwa jako świadectwa przekształceń poreformacyjnych z XVI w. Po sekularyzacji klasztoru kościół podzielono na część sakralną i gospodarczą zamieniając nawę główną na spichlerz. Ocalała drewniana konstrukcja spichlerza wewnątrz korpusu gotyckiej świątyni nie ma analogii i jest zapewne najstarszą spośród zachowanych w regionie struktur tego typu.

Historyczny zespół rozdzielony jest wtórnie przez ul. Warcisława na dwie części: klasztorną, składającą się z kościoła, domu konwersów i domu opata oraz folwarczną – z basztą, owczarnią, dworem, budynkiem zarządu oraz innymi obiektami dawnej domeny państwowej związanymi m.in. z folwarczną funkcją zespołu.

Orientowany kościół wzniesiony został na planie krzyża łacińskiego z transeptem i dwuprzęsłowym, pięciobocznym zamkniętym prezbiterium. W obecnym stanie obiekt pozbawiony jest naw bocznych, kaplic przy południowym ramieniu transeptu oraz sklepień w nawie głównej. Oryginalne sklepienia krzyżowo-żebrowe zachowały się w ramionach transeptu, a gwiaździste – w zamknięciu prezbiterium oraz nad skrzyżowaniem naw. Fasada kościoła flankowana jest parą czterobocznych występów, z których jeden mieści schody. Najniższą kondygnację elewacji frontowej akcentuje fryz arkadkowy, w przestrzeni powyżej znajdują się wielkie ostrołukowe blendy (środkowa pierwotnie była oknem), a całość wieńczy trójkątny szczyt z rozetą wypełnioną ceglanym maswerkem. Przesunięty względem osi portal został przebity wtórnie. Wnętrze kościoła pozbawione jest oryginalnego wyposażenia. W przestrzeń nawy głównej wprowadzono czterokondygnacyjną drewnianą konstrukcję w postaci belkowych stropów wspartych na rzędach słupów.

Z gotyckich zabudowań klasztornych i gospodarczych znajdujących się wokół kościoła zachowały się jedynie mocno przebudowana północna część skrzydła zachodniego – dom konwersów oraz dom opata. Przetrwała także baszta – relikw systemu fortyfikacji i owczarnia (stodoła) z oszkarpowaniem. Ponadto, w obrębie zespołu znajdują się późniejsze budynki, m.in. dwór oraz budynek zarządu dawnej domeny państwowej.⁴

⁴ zabytek.pl (data dostępu 4.12.2024 r.)

5.6.4. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania gminnych aktów planowania przestrzennego zgodnie z art. 3 .1. i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków – miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w MPZP dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy określeniu ustaleń gminnych aktów planowania przestrzennego. W planach w szczególności:

- 1) uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
- 4) uwzględnia się ochronę:
 - zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
 - innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
 - parków kulturowych;
- 5) uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;
- 6) w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Zgodnie z powyższym, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego Gminy Stare Czarnowo jako akty prawa miejscowego stanowią podstawę planowania przestrzennego. Mają one wiążące nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. W obowiązujących planach wyznaczono szczegółowe zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Ustalenia te powinny sprzyjać ochronie otoczenia zabytków przed zbyt intensywną działalnością gospodarczą oraz umożliwić uniknięcie inwestycji, które mogłyby zubożyć krajobraz kulturowy.

Na podstawie obowiązujących przepisów obecnie na terenie Gminy Stare Czarnowo obowiązuje 26 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (Tabela nr 2). Określają one obowiązkowe zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego. Dodatkowo w opracowaniu są 4 MPZP: dla wsi Binowo, miejscowości Kołowo oraz dwa dla części obrębu Dobropole Gryfińskie.

Tabela nr 2. Wykaz obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego na terenie Gminy Stare Czarnowo

LP.	NAZWA	NUMER UCHWAŁY	DATA
1	DLA CZĘŚCI OBRĘBU STARE CZARNOWO	XLIV/370/2024	2024-02-08
2	GMINY STARE CZARNOWO, W CZĘŚCI OBRĘBU EWIDENCYJNEGO GLINNA	XVI/135/2016	2016-04-18
3	CZĘŚCI OBRĘBU BINOWO W GMINIE STARE CZARNOWO	XVI/120/12	2012-06-14
4	DLA CZĘŚCI OBRĘBU ŻELEWO W GMINIE STARE CZARNOWO	X/63/11	2011-09-07
5	CZĘŚCI OBRĘBU KOŁOWO	XVII/135/08	2008-05-26
6	DOTYCZĄCEGO LOKALIZACJI POŁA GOLFOWEGO W MIEJSCOWOŚCI BINOWO	XVI/129/08	2008-04-28
7	DLA CZĘŚCI OBRĘBU BINOWO - GMINA STARE CZARNOWO	VIII/45/07	2007-04-27
8	DLA CZĘŚCI OBRĘBU BINOWO - GMINA STARE CZARNOWO	VIII/45/07	2007-04-27
9	DLA CZĘŚCI OBRĘBU BINOWO - GMINA STARE CZARNOWO	VIII/45/07	2007-04-27
10	DOTYCZĄCEGO CZĘŚCI OBRĘBU BINOWO W GMINIE STARE CZARNOWO	XXX/232/05	2005-11-30
11	GMINY STARE CZARNOWO, OBRĘB ŚMIERDNICA LAS	XVI/119/04	2004-03-22
12	GMINY STARE CZARNOWO, OBRĘB ŻELEWO I KOŁBACZ	XI/78/03	2003-09-15
13	GMINY STARE CZARNOWO, OBRĘB ŻELEWO I KOŁBACZ	XI/78/03	2003-09-15
14	GMINY STARE CZARNOWO, OBRĘB ŻELEWO I KOŁBACZ	XI/78/03	2003-09-15
15	GMINY STARE CZARNOWO, OBRĘB ŻELEWO I KOŁBACZ	XI/78/03	2003-09-15
16	GMINY STARE CZARNOWO, OBRĘB ŻELEWO I KOŁBACZ	XI/78/03	2003-09-15
17	GMINY STARE CZARNOWO, OBRĘB ŻELEWO I KOŁBACZ	XI/78/03	2003-09-15
18	GMINY STARE CZARNOWO, OBRĘB ŻELEWO	VI/50/03	2003-03-17
19	GMINY STARE CZARNOWO, OBRĘB ŻELEWO	VI/50/03	2003-03-17
20	GMINY STARE CZARNOWO, OBRĘB ŻELEWO	VI/50/03	2003-03-17
21	GMINY STARE CZARNOWO, OBRĘB ŻELEWO	VI/50/03	2003-03-17
22	GMINY STARE CZARNOWO, DOTYCZĄCEJ BUDOWY WSCHODNIEGO OBEJŚCIA MIASTA SZCZECINA W CIĄGU DROGI KRAJOWEJ NR 3	III/21/2002	2002-12-12
23	GMINY STARE CZARNOWO MIEJSCOWOŚĆ GLINNA, LEŚNICTWO GLINNA, W CZĘŚCI ODDZIAŁU 221 C OBRĘBU LEŚNEGO ROZDOŁY	XLV/320/2002	2002-10-04
24	GMINY STARE CZARNOWO, MIEJSCOWOŚCI GLINNA, CZĘŚCI TERENU OZNACZONEGO SYMBOLEM B 9 ZP	XXXI/189/2001	2001-01-18
25	GMINY STARE CZARNOWO, MIEJSCOWOŚCI ŻELEWO, CZĘŚCI TERENU OZNACZONEGO SYMBOLEM C 20 ZN	XXI/125/2000	2000-07-14
26	GMINY STARE CZARNOWO POD POLE GOLFOWE W M. BINOWO	XXIX/180/98	1998-06-18

5.7. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru,
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (* Utracił moc z dniem 18.05.2023 r. w zakresie, w jakim ogranicza prawo własności nieruchomości przez dopuszczenie ujęcia nieruchomości jako zabytku nieruchomego w gminnej ewidencji zabytków, bez zapewnienia właścicielowi gwarancji ochrony prawnej przez dokonaniem takiego ograniczenia, na podstawie wyroku TK z dnia 11 maja 2023 r. sygn. akt P 12/18 (Dz. U. poz. 951).

Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 r. poz. 56).

Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków jest obowiązek uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków planowanych przy nich działań za pośrednictwem właściwego organu gminy lub organu administracji architektoniczno-budowlanej. Uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków prowadzone są na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej. Ponadto właściciele lub posiadacze zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków mają obowiązek zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o wszelkich zagrożeniach, niekorzystnych zmianach oraz o zmianie stanu prawnego zabytku. Mają też obowiązek uczestniczenia w kosztach badań archeologicznych prowadzonych na swoim terenie.

Zawiadomienie o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków umieszcza się na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej do czasu zamieszczenia informacji odpowiednio o włączeniu karty adresowej zabytku, o włączeniu nowej karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo o wyłączeniu karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków. Ponadto Wójt (burmistrz, prezydent miasta) o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków zawiadamia właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości lub rzeczy ruchomej, która przestała być zabytkiem, na co najmniej 14 dni przed planowanym terminem włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo wyłączenia tej karty z gminnej ewidencji zabytków.

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawą do sporządzania programów opieki jest gminna ewidencja zabytków.

Gmina Stare Czarnowo opracowała gminną ewidencję zabytków w 1999 r. Ewidencja była aktualizowana w 2015 r. W latach 2017-2021 z ewidencji, Zarządzeniami Wójta Gminy, w uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Szczecinie wykreślono trzy obiekty. W 2020 r. powiększył się rejestr zabytków archeologicznych poprzez wpis stanowiska archeologicznego w Żelewie do rejestru zabytków. Przy opracowaniu GPONZ dokonano aktualizacji gminnej ewidencji zabytków. Ewidencja została opracowana zgodnie z zmianą Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz

krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. Spis obiektów ujętych w GEZ przedstawia Załącznik nr 1 i nr 2.

Ewidencja jest dokumentem otwartym – powinna być stale weryfikowana i aktualizowana. Dotyczy to także włączania nowych obiektów do GEZ.

5.7.1. Stanowiska archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków

Od końca lat 70. XX w. wdrażany jest program AZP – Archeologiczne Zdjęcie Polski – podział terenu całej Polski na pola, na których prowadzi się archeologiczne badania powierzchniowe. Bardziej szczegółowe badania prowadzone są w formie badań ratowniczych i nadzorów archeologicznych nad pracami inwestycyjnymi. Przebadane stanowiska o znacznej wartości kulturowej wpisane są do rejestru zabytków. Pozostałe znajdują się w ewidencji zabytków archeologicznych. Nie jest to zbiór zamknięty i nie można wykluczyć, iż w wyniku dalszej weryfikacji i prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady działalności człowieka. Baza danych AZP stanowi źródło aktualnej wiedzy o terenie i stanowi podstawę kolejnych etapów badawczych: kwerendy archiwalnej w muzeach, instytucjach publicznych i publikacjach, badań powierzchniowych.

Wśród zabytków archeologicznych wyróżnić można dwa typy: ruchome i nieruchome. Zabytki ruchome to wszelkiego rodzaju przedmioty związane z działalnością człowieka w przeszłości, zarówno wytwory pracy ludzkiej, takie jak naczynia, narzędzia, ozdoby, broń itp., jak i tzw. ekofakty – występujące na stanowisku pozostałości organiczne i nieorganiczne pochodzące ze środowiska naturalnego.

Z punktu widzenia ochrony dziedzictwa kulturowego szczególny problem stwarzają nieruchome zabytki archeologiczne, czyli materialne pozostałości dawnego środowiska osadniczego. Ze względu na pełnione dawniej funkcje wyróżnić można ich różne rodzaje: grodziska – pozostałości grodów, cmentarzyska, pozostałości osad wiejskich, itd. Można je podzielić na zabytki niewidoczne w krajobrazie i widoczne – zabytki o własnej formie krajobrazowej: głównie są to pozostałości dawnych konstrukcji o różnorodnym przeznaczeniu, takich jak wały kamienne, ziemne, drewniano-ziemne, pozostałości infrastruktury osadniczej, mostów, dróg, grobli, a także ślady związane z kulturą symboliczną (niematerialną) w postaci pozostałości dawnych miejsc kultu, cmentarzy (nasypy kurhanów), itp. Stanowią one około 10% znanych stanowisk archeologicznych. One też zwykle są przedmiotem zainteresowania zarówno turystów, jak i geografów turystyki oraz służb konserwatorskich. Zabytki archeologiczne o własnej formie krajobrazowej, po odpowiednim zabezpieczeniu i przygotowaniu, mogą stanowić atrakcję turystyczną.

Środowisko kulturowe Gminy Stare Czarnowo zawiera zewidencjonowane stanowiska archeologiczne datowane od epoki kamienia do średniowiecza. Stanowiska zewidencjonowano w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski – 31-06, 32-06, 32-07, 32-08, 33-06, 33-07, 33-08, 34-07, 34-08. Na obszarze gminy zlokalizowano 338 stanowisk archeologicznych o zróżnicowanym znaczeniu, w tym 5 stanowisk wpisanych jest do rejestru zabytków (Załącznik nr 2).

Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady osadnicze.

Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków objęte są ścisłą ochroną konserwatorską zgodnie z art. 7, ust. 1, Ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. Dlatego zakazuje się prowadzenia wszelkich robót budowlanych czy przemysłowych na terenie wyżej wymienionych stanowisk. Prace porządkowe prowadzone w obrębie stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Ochrona właściwa zabytkom archeologicznym powinna być przypisana również do zabytkowych układów urbanistycznych i ruralistycznych historycznych miast i wsi, nawet jeśli nie zostały one osobno ujęte w ewidencji zabytków archeologicznych. Obszary te z natury rzeczy spełniają kryterium zabytku archeologicznego przewidzianego w art. 6 ust. 1 pkt 3 lit. a ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tj. pozostałości terenowej historycznego osadnictwa. W tym przypadku z reguły dopuszczone może

być zagospodarowanie wynikające z potrzeb zabudowy; obszar ciągłego osadnictwa historycznego podlega bowiem nieustannemu rozwojowi aż do czasów współczesnych i bezzasadne jest hamowanie tego procesu. Natomiast ze względu na zagrożenie dla substancji nawarstwień kulturowych, jakie niesie ze sobą naruszanie struktury gruntu, wszelkie zamierzenia budowlane na obszarze historycznego miasta powinny być objęte obowiązkiem przeprowadzenia niezbędnych badań archeologicznych. Realizacja wszelkich inwestycji na obszarach zidentyfikowanych stanowisk archeologicznych wymaga pozwolenia organu ochrony zabytków oraz zapewnienia badań archeologicznych, w zakresie wyznaczonym przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w – art. 31. ustawy o ochronie zabytków.

Zgodnie z art. 33. ust. 1 „Kto przypadkowo znalazł przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, jest obowiązany, przy użyciu dostępnych środków, zabezpieczyć ten przedmiot i oznakować miejsce jego znalezienia oraz niezwłocznie zawiadomić o znalezieniu tego przedmiotu właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta)”.

Dla wszystkich stanowisk archeologicznych przeznaczonych do trwałego zachowania sugerowanym docelowym przeznaczeniem terenu jest utworzenie obszaru zieleni urządzonej, zwłaszcza niskiej (głównie dla stanowisk archeologicznych o własnej formie terenowej), ewentualnie użytku zielonego (dla stanowisk archeologicznych płaskich). Rozrost systemu korzennego dużych drzew uszkadza bowiem nawarstwienia kulturowe oraz obiekty i ruchome zabytki archeologiczne. W przypadku stanowisk archeologicznych znajdujących się na terenach leśnych, należy sformułować zasady prowadzenia gospodarki leśnej uwzględniające potrzebę ochrony zabytku.

W przypadku, gdy obszar stanowiska archeologicznego o własnej formie terenowej lub wpisanego do rejestru zabytków objęty został miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego dopuszczającym zainwestowanie lub zagospodarowanie, należy dążyć do zmiany tego planu, aby wyeliminować lub zminimalizować zagrożenie dla zabytku. Szczególny priorytet należy przyznać stanowiskom archeologicznym o własnej formie terenowej, z obszarów których należy usuwać wszelkie funkcje stwarzające zagrożenie dla substancji zabytku.

W przypadku kolizji z wszystkimi stanowiskami archeologicznymi należy wprowadzić zapisy umożliwiające przeprowadzenie niezbędnych badań archeologicznych zagrożonych zniszczeniem, na które należy uzyskać pozwolenie od wojewódzkiego konserwatora zabytków.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy – analiza SWOT

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego – silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

Czynniki rozwoju podzielić można – ze względu na ich pochodzenie – na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne – umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

W Tabeli nr 3 zostały przedstawione silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju Gminy Stare Czarnowo.

Tabela nr 3. Analiza SWOT

CZYNNIKI WEWNĘTRZNE I ZEWNĘTRZNE MAJĄCE WPŁYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE GMINY STARE CZARNOWO	
SILNE STRONY	SŁABE STRONY
• miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy uwzględniające zalety gminnego planowania przestrzennego; • uchwała w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, położonym na obszarze Gminy Stare Czarnowo; • zaktualizowana gminna ewidencja zabytków; • zespół zabudowy – zespół poklasztorny w Kołbaczu – o najwyższej randze historycznej i artystycznej w regionie i kraju; • zachowane historyczne, owalnicowe plany wsi, świadczące o ich średniowiecznych metrykach; • występowanie na terenie gminy cennych obiektów sakralnych związanych z działalnością klasztoru cystersów; • lokalizacja historycznych wsi na terenach cennych pod względem przyrodniczym (Binowo, Glinna, Kołowo, Żelewo); • oferta kulturalna świetlic na terenach wiejskich; • aktywna działalność Gminnej Biblioteki Publicznej; • wysokie przyrodnicze walory położenia gminy nad	• niewypracowany produkt lokalny wyróżniający gminę; • brak wyraźnie zidentyfikowanego produktu turystycznego; • słabe zaplecze dla obsługi funkcji turystyczno-rekreacyjnej budowanej w oparciu o zabytkowe obiekty; • brak jednolitych oznakowań i informacji o zabytkach na terenie gminy; • niewystarczające środki z budżetu gminy przeznaczone na ochronę zabytków; • budynki występujące w gminnej ewidencji zabytków, które są własnością prywatną wymagają przeprowadzenia prac zabezpieczających, jak i wyeksponowania ich walorów; • brak informacji turystycznej dotyczącej walorów kulturowych; • brak programów badawczych: z zakresu archeologii, historii architektury i budownictwa.

Jeziolem Binowskim oraz częściowo na terenie Puszczy Bukowej i w jej sąsiedztwie.	
SZANSE	ZAGROŻENIA
• wzrastająca liczba właściwie przeprowadzanych prac remontowo-budowlanych przez prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych; • malowniczy krajobraz, czyste jeziora oraz sprzyjająca rozwojowi turystyki i rekreacji; • występowanie obiektów i zespołów zabytkowych mogących zainteresować potencjalnych turystów; • dynamicznie rozwijającą się działalność kulturalna; • modernizacja zabytkowych obiektów na terenie gminy z wykorzystaniem dotacji krajowych i unijnych; • opracowania strategiczne zmierzające do zrównoważenia rozwoju kultury w regionach wiejskich i realizacja wytyczonych zadań; • uwzględnienie potrzeb ochrony dziedzictwa kulturowego w dokumencie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz strategii rozwoju gminy; • wspomaganie przedsięwzięć zmierzających do zachowania i kształtowania ładu przestrzennego z utrzymaniem właściwej ekspozycji obiektów zabytkowych i dostosowywaniem nowej zabudowy do wartości historycznych miejsc; • rozwój szlaków turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym; • kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; • systematyczne opracowywanie aktualizacji dokumentów na poziomie gminy; • rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa kulturowego; • wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego; • możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; • wzrost dotacji na prace z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, w tym na prace konserwatorskie i obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków.	• brak realnych systematycznych zachęt dla prywatnych inwestycji w zabytki; • pogarszający się stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych na terenie gminy; • sezonowość turystyki; • bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych; • spadek zainteresowania turystyką lokalną, w tym agroturystyką na rzecz preferowania turystyki zagranicznej; • zanik tradycji i tożsamości lokalnej, związany ze zmianą stylu życia; • działania inwestycyjne prowadzone m.in. przez prywatnych właścicieli obiektów, w których interes indywidualny inwestora jest przedkładany nad dobro społeczne, tj. dobro zabytku; • samowola budowlana – wprowadzanie elementów obcych, nowej zabudowy, np. nieprzemysłanej, niezgodnej z historyczną kolorystyką; • niedostosowanie sposobu użytkowania niektórych obiektów zabytkowych do ich charakteru; • odpływ wysoko wykwalifikowanej kadry z terenu gminy, migracja zarobkowa młodszych pokoleń i związane z tym zatrącanie więzi z regionem; • degradacja i powolne wygaszanie opuszczonych obiektów zabytkowych, w tym zabytkowych parków.

7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa główne cele GPOnZ, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Niniejszy GPOnZ jest programem kierunkowym, uwzględniającym także założenia ogólnych planów i opracowań strategicznych, dotyczących rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Stare Czarnowo. Z drugiej strony ideą nadrzędną GPOnZ jest budowanie tożsamości kulturowej regionu i silnych związków mieszkańców z zamieszkałym przez nich terenem i jego przeszłością. Cele i kierunki działań sformułowane są w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza czteroletni okres obowiązywania GPOnZ.

W GPOnZ wyznaczono cele, kierunki działań wraz z zadaniami (Tabela nr 4), które są kontynuacją działań określonych w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami Gminy Stare Czarnowo na lata 2016-2020 oraz na 2021-2024. Zostały one sformułowane w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza czteroletni okres obowiązywania GPOnZ. Możliwy jest podział realizacji zadań na podokresy w powiązaniu z ustawowym obowiązkiem złożenia po 2 latach przez władze gminy sprawozdania z częściowego wykonania GPOnZ. Wykonanie takiego sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji GPOnZ, która powinna uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania GPOnZ oraz efektywność ich wykonania. Sposób weryfikacji zadań został ujęty w ostatniej kolumnie w Tabeli nr 4.

Cele Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami:

Cel I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy.

Cel II: Ochrona krajobrazu i dziedzictwa kulturowego gminy.

W ramach powyższych celów określono kierunki działań, które mają być uzyskane przez konkretne, przypisane do nich szczegółowe zadania.

Tabela nr 4. Zakres działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym Gminy Stare Czarnowo

Cel I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy.		
KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Rozszerzenie zasobów prawnych form ochrony zabytków gminy.	Opracowywanie sprawozdań z realizacji zadań GPOnZ zgodnie z przepisami co dwa lata, następnie przedstawienie sprawozdania na sesji Rady Gminy.	Czy opracowano sprawozdania, czy były prezentowane na sesji
	Systematyczne opracowywanie aktualizacji Gminnego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego.	Czy opracowano aktualizację Planu
	Aktualizacja i opracowywanie nowych Planów rozwoju wsi oraz Planów odnowy miejscowości oraz o nowe dokumenty planistyczne.	Czy i jakie plany zostały opracowane, jakie zaktualizowane
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.	Utrzymanie obiektów zabytkowych we właściwym stanie technicznym i estetycznym oraz prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność gminy.	Ilość przeprowadzonych prac remontowych, konserwatorskich, wartość zaplanowanych/poniesionych wydatków
	Wspieranie lub prowadzenie prac porządkowych na terenach zabytkowych parków i cmentarzy znajdujących się na terenie gminy, po uprzednim zaopiniowaniu zakresu prac i użytych metod z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.	Ilość przeprowadzonych prac, ich zakres, wartość zaplanowanych/poniesionych środków
	Stały monitoring oraz aplikowanie o środki z programów wspierających rewitalizację obiektów zabytkowych oraz ochronę dziedzictwa kulturowego przy ścisłej współpracy.	Ilość pozyskanych środków, z kim współpracowano, na jakie zadania pozyskano środki
	Coroczne rezerwowanie środków w budżecie gminnym przeznaczonych na dofinansowania udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków.	Ilość złożonych wniosków, wartość przyznanych dotacji, na ile obiektów
	Wsparcie finansowe dla obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków poprzez możliwość udzielania dotacji na te obiekty.	Czy zmieniono/utworzono nową formę możliwości dotacji, czy zmieniono poprzednią uchwałę

Cel II: Ochrona krajobrazu i dziedzictwa kulturowego gminy.		
CELE OPERACYJNE	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Popularyzowanie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym gminy.	Wydawanie i wspieranie publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy.	Ilość wydanych publikacji, ilość osób zainteresowanych publikacjami
	Przygotowanie kompleksowej informacji o ofercie kulturowej i turystycznej gminy.	Czy przygotowano ofertę, z kim współpracowano, gdzie jest dostępna, w jakiej formie
	Współpraca przy działalności edukacyjnej skierowanej do młodzieży szkolnej poprzez organizowanie dla niej wystaw szkolnych popularyzujących historię gminy oraz jej zabytki itp.	Ilość opracowanych wystaw, ilość osób biorących udział, ich tematyka, miejsca gdzie się odbyły, z kim współpracowano
	Otwarcie punktu informacji turystycznej w Starym Czarnowie.	Czy utworzono punkt, gdzie, zakres działania
	Utworzenie izby muzealnej poświęconej dziejom „Ziemi Kołbackiej” w (Kołbaczu)	
	Promowanie imprez folklorystycznych, warsztatów, przeglądów, festiwali, lokalnych obrzędów, jako produktów turystycznych stanowiących o tożsamości gminy.	Ilość odbytych imprez, ilość wypromowanych imprez, ilość osób uczestniczących
	Utrzymanie i opracowanie nowych szlaków turystycznych, wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego.	Ilość nowych szlaków, ilość osób odwiedzających szlaki
Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości	Rozbudowa systemu informacji turystycznej poprzez: – uzupełnienie istniejącego systemu informacji wizualnej – tablice informacyjne dotyczące historii i walorów zabytków według jednolitego wzoru; – publikacja wydawnictw – mapa obszaru z lokalizacją zabytkowych obiektów, przewodniki po zabytkach gminy (nie tylko rejestrowych).	Jakie czynności zostały zaplanowane, jakie zrealizowane, wartość przeznaczonych środków, z kim współpracowano.
Podjęcie działań mających na celu podniesienie atrakcyjności krajobrazu kulturowego gminy na potrzeby edukacyjne, społeczne i turystyczne.	Współpraca oraz wspieranie działań w zakresie ustalenia potrzeb rozwoju bazy turystycznej i propagowania walorów gminy oraz rozwinięcia informacji turystycznej w miejscach najliczniej uczęszczanych przez turystów.	Ilość podjęcia wspólnych działań, inwestycji, jakie działania zrealizowano, z kim, wartość poniesionych środków
	Opracowanie i organizacja tras i ścieżek edukacyjnych z wykorzystaniem obiektów i zespołów zabytkowych, w tym budowa ścieżki rowerowej, np. wioski cysterskie w gminie.	Zakres działań, z kim współpracowano, wartość przeznaczonych środków, z kim współpracowano.
	Inicjowanie i wspieranie działań zmierzających do rozwoju na terenie gminy ścieżek rowerowych i spacerowych, ze zwróceniem szczególnej uwagi na ich powiązanie z obiektami zabytkowymi oraz na ich popularyzowanie, a także budowa małej architektury turystycznej.	Czy powstały nowe trasy, czy jakieś zmieniono, jakie obiekty ujęto na trasie

	Rewitalizacja istniejących i budowa nowych szlaków turystycznych, w tym ścieżek historyczno-przyrodniczych, a w szczególności: utworzenie szlaków oraz ścieżek tematycznych.	
	Ustawienie tablic informacyjnych zawierających historię oraz opis obiektu przy obiektach wpisanych do rejestru zabytku.	Gdzie ustawiono tablice, jakie informacje wskazano
	Merytoryczna pomoc właścicielom zabytków w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o przyznanie środków na odnowę zabytku z funduszy unijnych, budżetu państwa oraz dotacji samorządowych.	Ilość chętnych osób do złożenia wniosków, ilość złożonych wniosków

8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

GPOnZ realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych kierunków działań. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno-prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym GPOnZ będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

• instrumenty prawne, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:

- wpis do rejestru zabytków,
- decyzje administracyjne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
- ustawa Prawo budowlane,
- ustawa Prawo ochrony środowiska,
- ustawa o ochronie przyrody,
- ustawa o gospodarce nieruchomościami,
- ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej,
- ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.

• instrumenty finansowe:

- dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków lub ujęte w gminnej ewidencji zabytków,
- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje,
- współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publiczno-prywatnego” (PPP).

• instrumenty społeczne:

- prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego Gminy Stare Czarnowo),
- edukacja kulturowa,
- pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego,
- współdziałanie z organizacjami społecznymi.

• instrumenty koordynacji:

- realizacja projektów i programów Gminy Stare Czarnowo dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju gminy, plany rozwoju lokalnego, programy ochrony środowiska przyrodniczego, koncepcje, plany rewitalizacji),
- współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków,
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.

• instrumenty kontrolne:

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków,
- oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym Gminy Stare Czarnowo,
- sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji GPOnZ oraz aktualizacja GPOnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania,
- monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego,
- prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji GPOnZ.

9. Źródła finansowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na:

- zapewnieniu warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganiu zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; Udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianiu zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Dla jednostki samorządu terytorialnego posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze gminy z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów GPOnZ. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

• źródła krajowe:

- dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- dotacje wojewódzkie, powiatowe,
- dotacje gminne,
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów,
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW),

- fundusze od fundacji,
- Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków,
- Fundusz Kościelny.

• **źródła pozostałe:**

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych.

9.1. Dotacje

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań, które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych,
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków,
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,

- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Zgodnie z art. 78 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

1. Dotacja może być udzielona w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru.
2. Jeżeli zabytek, o którym mowa w ust. 1, posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, dotacja może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.
3. W przypadku, jeżeli stan zachowania zabytku, o którym mowa w ust. 1, wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku, dotacja może być również udzielona do wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.
4. Łączna wysokość dotacji udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego i wojewódzkiego konserwatora zabytków nie może przekraczać wysokości dofinansowania określonej w ust. 1-3.
5. Dotacja, o której mowa w art. 74 ust. 2, jest udzielana we wnioskowanej wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich lub restauratorskich.

• **Dotacje Zachodniopomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków** – dla każdego obiektu położonego na terenie województwa zachodniopomorskiego, wpisanego do rejestru zabytków, możliwe jest udzielenie dotacji na prace remontowe i konserwatorskie, przez Zachodniopomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Dotacje pochodzą z budżetu państwa. Zagadnienia dotyczące udzielania dotacji ze środków publicznych reguluje ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r. poz. 1674).

• **Dotacje wojewódzkie i powiatowe** – dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa/Rady Powiatu w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy tym zabytku.

Dotacje z budżetu Województwa Zachodniopomorskiego – Urząd Marszałkowski Województwa Zachodniopomorskiego z budżetu Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego przyznawane są środki na dotacje celowe na mocy Uchwały Nr XLVIII/570/23 Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego z dnia 19 grudnia 2023 r. w sprawie określenia trybu i zasad udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków położonym na obszarze województwa zachodniopomorskiego (Dz. Urz. Woj. Zachodniopomorskiego z 2023 r. poz. 7214).

Dotacje z budżetu Starostwa Powiatu Gryfińskiego – zasady udzielania dotacji określa Uchwała Nr XXXIII/238/2021 Rady Powiatu w Gryfinie z dnia 16 grudnia 2021 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, położonym na terenie powiatu gryfińskiego. Wnioski o udzielenie dotacji należy składać w siedzibie Starostwa Powiatowego w Gryfinie przy ul. Sprzymierzonych 4, w terminie ogłoszonym przez Zarząd Powiatu w danym roku kalendarzowym. W przypadku, gdy po rozpatrzeniu złożonych wniosków, w budżecie Powiatu Gryfińskiego na dany rok pozostaną niewykorzystane środki finansowe, Zarząd Powiatu może ogłosić kolejny nabór wniosków.

• Dotacje gminne

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustawą o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym dofinansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielone przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała podjęta przez radę gminy.

Dotacje z budżetu Gminy Stare Czarnowo – przyznawane są zgodnie z obowiązującą Uchwałą Nr VI/46/2019 z dnia 28 maja 2019 r., w sprawie określenia trybu i zasad udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, położonym na obszarze gminy Stare Czarnowo, ze zmianą przyjętą Uchwałą Nr XXVIII/222/2022 Rady Gminy Stare Czarnowo z dnia 15 lutego 2022 r. Środki finansowe przeznaczone na dotacje celowe na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków znajdujących się na obszarze gminy Stare Czarnowo, określone zostają w uchwale budżetowej na dany rok. Maksymalna kwota dotacji, o jaką można się ubiegać na jedno zadanie, będzie każdorazowo podawana w ogłoszeniu.

Wójt Gminy Stare Czarnowo ogłasza otwarty nabór wniosków o udzielenie dotacji na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, rozumianych jako projekty prac lub robót budowlanych przy zabytku. Ogłoszenie o naborze wniosków jest podawane do publicznej wiadomości na stronie internetowej Gminy Stare Czarnowo, na stronie Biuletynu Informacji Publicznej Gminy Stare Czarnowo oraz na tablicy ogłoszeń Urzędu Gminy Stare Czarnowo.

Wnioski o udzielenie dotacji należy składać w terminie określonym w ogłoszeniu, przy czym termin naboru nie może być krótszy niż 30 dni od dnia podania informacji o naborze wniosków. Przez dzień podania informacji rozumie się dzień, w którym informacja ukazała się w Biuletynie Informacji Publicznej Gminy Stare Czarnowo. Co roku w budżecie gminy jest zabezpieczone 25 000,00 zł.

W latach 2020-2024 udzielono dotacji w wysokości 70 559,90 zł, co przedstawiono w tabeli poniżej (Tabela nr 5).

Tabela nr 5. Wykaz udzielonych dotacji w latach 2020-2024

LP.	DATA UDZIELENIA DOTACJI	NAZWA BENEFICJENTA	NAZWA ZADANIA	KWOTA UDZIELONEJ DOTACJI	JEDNOSTKA UDZIELAJĄCA DOTACJI
1	10.07.2020	Parafia Rzymskokatolicka pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Gardnie	Konserwacja ścian wewnętrznych kościoła w Żeliszawcu	25 000,00	Gmina Stare Czarnowo
2	04.07.2022	Parafia Rzymskokatolicka pw. Św. Apostołów Piotra i Pawła w Szczecinie	Roboty budowlane polegające na zdjęciu odpoinowanych warstw malarskich ze ścian nawy głównej kościoła i pomalowaniu ścian farbą koloru białego”, kościół w Binowie	25 000,00	Gmina Stare Czarnowo
3	27.09.2024	Parafia Rzymskokatolicka pw. Św. Apostołów Piotra i Pawła w Szczecinie	„Renowacja muru przy Kościele Najświętszego Serca Pana Jezusa w Kołowie”	4 700,00	Gmina Stare Czarnowo
4	27.09.2024	Parafia Rzymskokatolicka pw. Matki Bożej Wspomożenia Wiernych w Starym Czarnowie	„Remont Kościoła Matki Bożej Wspomożenia Wiernych w Starym Czarnowie”	6 859,90	Gmina Stare Czarnowo

9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe

• Konkurs „Zabytek Zadbane”

„Zabytek Zadbane” jest corocznym konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Od 2011 r. podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

Obiekty można zgłaszać w 7 kategoriach:

- Utrwalenie wartości zabytkowej obiektu;
- Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe);
- Adaptacja obiektów zabytkowych;
- Architektura i budownictwo drewniane;
- Zabytki techniki (w tym budownictwo przemysłowe i inżynieryjne);
- Zabytek dostępny;
- Kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem.

• Fundusz Termomodernizacji i Remontów

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię cieplną.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły – wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

• Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych.

W ramach NFOŚiGW realizowane są projekty termomodernizacji zabytkowych budynków. Remonty termomodernizacyjne przyczynią się do redukcji zużycia energii pierwotnej i końcowej oraz spowodują obniżenie kosztów zużycia energii elektrycznej i ciepłej. Dodatkowo prace remontowe będą miały również walor konserwatorski, gdyż zostaną przeprowadzone w obiektach zabytkowych, cennych dla kultury narodowej.

• Program Kultura – Interwencje

Organizatorem Programu Kultura – Interwencje jest Narodowe Centrum Kultury. Celem strategicznym Programu jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura – Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

• Finansowanie z fundacji

Kolejną możliwością pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź – KGHM, Fundację PGNiG im. Ignacego Łukasiewicza, Fundację Orange.

• Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków

Dnia 1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. To jest pierwsze pozabudżetowe źródło ich finansowania. Fundusz początkowo zasilony zostanie z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Nowelizacja zakłada wprowadzenie administracyjnych kar pieniężnych w miejsce grzywnien wyznaczanych wskutek postępowań w sprawach o wykroczenia. Grzywny, które były zasądzone przez sądy, były rażąco niskie. Niektórym opłacało się więc niszczyć zabytek, a grzywnę wpisać, np. w koszty inwestycyjne. Kary administracyjne są nakładane przez wojewódzkich konserwatorów od 1 stycznia 2018 r.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwoli na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych, np. wskutek katastrof, jak powódzie czy pożary. Dodatkowe pieniądze pozwolą na pilne ratowanie zabytków, czyli naprawę uszkodzonego dachu, rynien czy powybijanych okien. Środkami Funduszu będzie dysponował Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

• Fundusz Kościelny

Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 9, poz. 87 z późn. zm.) jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie.

Kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo.

Szczegółowe informacje dotyczące zasad postępowania przy udzielaniu dotacji z Funduszu Kościelnego ogłasza Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, zwanego dalej „MSWiA”, oraz w BIP MSWiA.

9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

• Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ochrona Zabytków

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

W ramach Programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);
- 3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);
- 4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych).

Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

• Program „Infrastruktura kultury”

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

• Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

Szczegółowe cele Programu będą realizowane poprzez dwa rodzaje zadań (których nie należy łączyć):

- weryfikacja terenowa zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków (przede wszystkim tych nieposiadających własnej formy terenowej), w przypadku których ustalenia co do lokalizacji, zasięgu, chronologii i/lub funkcji nie mają wystarczających podstaw naukowych, w przypadku zabytków archeologicznych wpisanych wyłącznie do rejestru zabytków nieruchomych (A), celem weryfikacji powinno być przygotowanie dokumentacji dającej podstawy do wpisania zabytku do rejestru zabytków archeologicznych (C);

- opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych (przede wszystkim tych zakończonych przed 2000 r.)

9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków może odbywać się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej.

• Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (FEnIKS)

Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (inaczej FEnIKS) na lata 2021-2027 to następca Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko (PO IiŚ). Budżet wynosi ponad 25 miliardów euro (w formie dotacji, instrumentów finansowych i instrumentów łączących finansowanie zwrotne oraz dotacyjne) i będzie przeznaczony na kluczowe projekty środowiskowe, energetyczne oraz transportowe, a także na wsparcie w obszarze kultury i ochrony zdrowia.

Głównym celem Programu jest poprawa warunków rozwoju kraju poprzez budowę infrastruktury technicznej i społecznej zgodnie z założeniami rozwoju zrównoważonego, w tym poprzez m.in. wzmocnienie roli kultury w rozwoju społecznym i gospodarczym. Program ma przyczynić się m.in. do wzmocnienia ochrony zabytków o krajowym i światowym znaczeniu, zarówno ruchomych, jak i nieruchomych. Wsparcie ukierunkowane zostanie na tworzenie odpowiednich warunków infrastrukturalnych stymulujących do aktywnego uczestnictwa w kulturze i w życiu społecznym, w tym eliminację barier w dostępie do kultury dla grup z różnych przyczyn wykluczonych. Zastosowane rozwiązania infrastrukturalne, w tym nowoczesne technologie, umożliwią tworzenie innowacyjnej oferty kulturalnej, rozszerzanie jej o nowe formy działalności i cele lub będą przyczyniać się do zwiększenia atrakcyjności świadczonej oferty, w celu budowania przewag konkurencyjnych w aspekcie zarówno gospodarczym jak i społecznym.

Inwestycje będą wspierały procesy transformacji cyfrowej poprzez rozwój infrastruktury, zakup wyposażenia i technologii umożliwiających rozszerzenie grup odbiorców realizowanej oferty (zwiększenie dostępności kultury poprzez umożliwienie korzystania z niej grupom dotychczas wykluczonym np. niepełnosprawni; zwiększenie zasięgu oferty – upowszechnianie oferty on-line) oraz zapewnienie bezpieczeństwa funkcjonowania w warunkach różnego rodzaju kryzysów (na podstawie doświadczeń związanych z wystąpieniem pandemii Covid-19).

Wsparciem zostaną objęte państwowe i współprowadzone instytucje kultury, biblioteki przechowujące Narodowy Zespół Biblioteczny oraz publiczne szkoły i uczelnie artystyczne. Ponadto o wsparcie mogą ubiegać się jednostki samorządu terytorialnego, NGO oraz kościoły i związki wyznaniowe w zakresie prowadzonej działalności kulturalnej, zlokalizowane na obszarach wpisanych na listę UNESCO lub Pomników Historii.

Zakres wsparcia w ramach celu szczegółowego obejmuje także działania infrastrukturalne mające na celu ochronę i zachowanie otoczenia zabytkowych obiektów. Niejednokrotnie inwestycje będą realizowane w bliskim sąsiedztwie lub na terenie objętym planem rewitalizacji, co wpłynie korzystnie na ogólny rozwój większych obszarów.

Wszystkie ww. typy działań będą mogły być realizowane w formule projektów partnerskich, które przyczynią się do lepszego zarządzania dziedzictwem kulturowym i promowania dziedzictwa kulturowego, co w konsekwencji wpłynie na większą identyfikację społeczeństwa z danym miejscem.

Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury – 700 000 000 euro.

• Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy 2021-2027

Priorytet II: Zaawansowane usługi cyfrowe – jednym z celów programu jest stymulowanie rynku ponownego wykorzystywania zasobów kultury i danych naukowych. Powstałe e-usługi powinny zapewnić zdalny dostęp do unikalnych narzędzi oraz umożliwić przetwarzanie, analizę, bezpieczne gromadzenie i archiwizację dużych zbiorów danych, co będzie skutkowało przyspieszeniem rozwoju takich obszarów jak np.: kultura i rozrywka, motoryzacja, e-zdrowie, transport, bezpieczeństwo publiczne, energetyka, technologie finansowe czy rolnictwo.

2.1 Wysoka jakość i dostępność e-usług publicznych – np. tworzenie, rozwój, integracja e-usług publicznych, wykorzystanie potencjału informacji sektora publicznego (ISP) i technologii w administracji z zastosowaniem np. analiz wielkich zbiorów danych oraz metod sztucznej inteligencji.

2.3 Cyfrowa dostępność i ponowne wykorzystanie informacji – np. digitalizacja zasobów kultury, administracji i nauki (m.in. dane z badań naukowych oraz zasobów edukacyjnych finansowanych ze środków publicznych). Program zakłada podejmowanie działań zwiększających otwartość oraz poziom ponownego wykorzystania danych z zasobów kultury (w tym niebędących ISP), nauki i administracji. Wsparcie będzie udzielane również na budowę lub modernizację i udostępnianie rozwiązań informatycznych do prowadzenia zaawansowanej analityki danych z wykorzystaniem nowych technologii.

Beneficjentami Programu mogą być m.in.: instytucje kultury, przedsiębiorcy, obywatele, NGO.

• Kreatywna Europa 2021-2027

Kreatywna Europa (Creative Europe) to program Komisji Europejskiej, którego celem jest wsparcie ponadnarodowych działań europejskich sektorów kultury, audiowizualnego i kreatywnego w obszarze kultury i sztuki przyczyniających się do budowania kompetencji, profesjonalizacji i zwiększania konkurencyjności sektorów na rynku globalnym, wpływ na zwiększanie dostępu do kultury i sztuki, docieranie do nowych grup odbiorców i zwiększanie uczestnictwa w kulturze, rozwój współpracy międzynarodowej oraz wsparcia ponadnarodowego obiegu europejskich dzieł i twórców, ochrony i propagowania różnorodności kulturowej i językowej oraz europejskiego dziedzictwa kulturowego, wykorzystanie technologii i wdrażanie innowacji w sektorach oraz dostosowania sektorów do zmiany cyfrowej.

W ramach nowej edycji Programu istotne będą także wsparcie sektorów w odbudowie po kryzysie wywołanym pandemią COVID-19, zrównoważony rozwój i zielona transformacja sektorów, równość i równouprawnienie oraz włączanie społeczne poprzez kulturę i sztukę.

Program będzie wdrażany poprzez komponenty:

- komponent Media – wspierający działania sektora audiowizualnego,
- komponent Kultura – wspierający działania sektorów kultury i kreatywnego,
- komponent międzysektorowy – wspierający rozwój innowacji w projektach łączących sektory kultury, kreatywny i audiowizualny, a także sektor wysokiej jakości mediów informacyjnych i rozwój umiejętności krytycznego korzystania z mediów.

10. Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.
3. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym
4. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane
5. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska
6. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody
7. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami.
8. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej
9. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem
10. Materiały udostępnione przez Urząd Gminy w Starym Czarńowie
11. Materiały udostępnione przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Szczecinie
12. Gminny Program Opieki Nad Zabytkami Dla Gminy Stare Czarńowo na lata 2021-2024, opracowanie: Kazimiera Kalita-Skwirzyńska, Czesław Skwirzyński, 2021 r.
13. Strategia Rozwoju Gminy Stare Czarńowo na lata 2016-2025, opracowanie: Ilona Szkudlarek
14. www.zabytek.pl
15. www.stat.gov.pl/gus
16. www.isap.sejm.gov.pl

11. Spis tabel

1. Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu Gminy Stare Czarńowo
2. Tabela nr 2. Wykaz obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego na terenie Gminy Stare Czarńowo
3. Tabela nr 3. Analiza SWOT
4. Tabela nr 4. Zakres działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym Gminy Stare Czarńowo
5. Tabela nr 5. Wykaz udzielonych dotacji w latach 2020-2024

12. Załączniki**Załącznik nr 1. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków Gminy Stare Czarnowo**

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT	REJ. ZABYTEKÓW	INNE
1.	Binowo	dz. nr 172	Kościół fil. pw. św. Maksymiliana Marii Kolbego	Rej. zabytków nr A-1000, (dawny numer A-874) z dnia 26.07.1979 r.	
2.	Binowo	dz. nr 172	Cmentarz przykościelny, nieczynny	Rej. zabytków nr A-1000 z dnia 18.12.2012 r.	
3.	Binowo	dz. nr 172	Słupy bramki w ogrodzeniu cmentarza przykościelnego		
4.	Binowo	dz. nr 19/1	Cmentarz ewangelicki		
5.	Binowo	dz. nr 65	Cmentarz ewangelicki, ob. komunalny		
6.	Binowo	nr 5	Dom		
7.	Binowo	nr 13	Dom		
8.	Binowo	nr 16	Dom		
9.	Binowo	nr 18	Dom		
10.	Binowo	nr 21	Dom		
11.	Binowo	nr 27	Szkoła ob. nieużytkowana		
12.	Binowo	nr 32	Schronisko młodzieżowe ob. bud. mieszkalny		
13.	Binowo	nr 55	Dom		
14.	Binowo	nr 55	Budynek gospodarczy		
15.	Binowo	nr 37	Karczma ob. dom		
16.	Binowo	Binowo-Żeliśławiec, dz. nr 150/2, 259	Droga z nawierzchnią brukowaną		
17.	Dębina	dz. nr 24/2	Cmentarz ewangelicki, nieczynny	W okolicy nr 7	
18.	Dębina	nr 30	zespół folwarczny		
19.	Dębina	nr 30	Stodoła w zespole folwarcznym		
20.	Dębina	nr 30	Obora I w zespole folwarcznym		
21.	Dębina	nr 30	Obora II w zespole folwarcznym		
22.	Dębina	dz. nr 15/4	Park w zespole folwarcznym		
23.	Dębina	nr 6	Budynek inwentarski		
24.	Dębina	nr 6	Stodoła i obora		
25.	Dębina	nr 9	Szkoła ob. dom		
26.	Dębina	nr 10	Dom		
27.	Dębina	dz. nr 91/20	Remiza		
28.	Dębina	dz. nr 91/17	Trafostacja		
29.	Dobropole Gryfińskie	Dobropole Gryfińskie	Plan wsi - owalnica		
30.	Dobropole Gryfińskie	dz. nr 62	Kościół filialny pw. Podwyższenia Krzyża Świętego		
31.	Dobropole Gryfińskie	dz. nr 62	Cmentarz przykościelny		
32.	Dobropole Gryfińskie	dz. nr 62	Mur cmentarza przykościelnego		

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT	REJ. ZABYTKÓW	INNE
33.	Dobropole Gryfińskie	nr 6	Dom		
34.	Dobropole Gryfińskie	nr 6	budynek inwentarsko-magazynowy w zespole zagrody		
35.	Dobropole Gryfińskie	nr 6	Budynek inwentarski w zespole zagrody		
36.	Dobropole Gryfińskie	nr 13	Budynek inwentarsko-magazynowy		
37.	Dobropole Gryfińskie	nr 22	Dom		
38.	Dobropole Gryfińskie	nr 22	Budynek inwentarski w zespole zagrody		
39.	Dobropole Gryfińskie	nr 27	Budynek mieszkalno-inwentarsko-magazynowy		
40.	Dobropole Gryfińskie	nr 28	Dom		
41.	Dobropole Gryfińskie	nr 29	Dom		
42.	Dobropole Gryfińskie	nr 32	Dom		
43.	Dobropole Gryfińskie	nr 34	Szkoła ob. dom		
44.	Gliniec	nr 1	Leśniczówka		d. Glinna
45.	Gliniec	nr 1	Stodoła w zespole leśniczówki		d. Glinna
46.	Gliniec	nr 1	Budynek gospodarczy w zespole leśniczówki		d. Glinna
47.	Glinna	nr 2	Dom		
48.	Glinna	nr 3	Dom		
49.	Glinna	nr 5	Dom mieszkalno-gospodarczy		
50.	Glinna	nr 6	Dom		
51.	Glinna	nr 9	Dom		
52.	Glinna	nr 11	Dom mieszkalno-gospodarczy		
53.	Glinna	nr 14a	Budynek gorzelni w zespole folwarcznym		
54.	Glinna	nr 18a	zespół folwarczy		
55.	Glinna	nr 18a	Dwór		
56.	Glinna	nr 18a	Stajnia, ob. budynek inwentarsko-magazynowy w zespole folwarcznym		
57.	Glinna	dz. nr 221/4, obr. Śmierdnica Las	Cmentarz ewangelicki nieczynny		
58.	Glinna	dz. nr 19	Cmentarz ewangelicki nieczynny		
59.	Glinna	dz. nr 12/2	Remiza, ob. kaplica		
60.	Glinna	dz. nr 289/6	Trafostacja w zespole folwarcznym		
61.	Glinna	Glinna - Ogród Dendrologiczny, dz. nr 20, obr. Glinna dz. nr 209/1, 209/2, 245, 246, obr. Śmierdnica Las	Droga o nawierzchni brukowanej		

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT	REJ. ZABYTEKÓW	INNE
62.	Kartno	ul. Długa, dz. nr 100	Kościół filialny pw. Podwyższenia Krzyża Świętego	Rejestr zabytków nr A-1006 (dawny numer A-175) z dnia 27.07.1956 r.	
63.	Kartno	ul. Długa, dz. nr 100	Cmentarz przykościelny	Rej. zabytków nr 1006 z dnia 10.12.2012 r.	
64.	Kartno	ul. Długa, dz. nr 100	Grobowiec		
65.	Kartno	ul. Długa, dz. nr 100	Mur cmentarny z bramą	Rej. zabytków nr 1006 z dnia 10.12.2012 r.	
66.	Kartno	ul. Długa 5	Dom		
67.	Kartno	ul. Długa 7	Dom		
68.	Kartno	ul. Długa 7	Budynek inwentarski w zespole zagrody		
69.	Kartno	ul. Długa 8	Dom		
70.	Kartno	ul. Długa 9	Budynek inwentarski w zespole zagrody		
71.	Kartno	ul. Długa 9	Budynek inwentarski w zespole zagrody		
72.	Kartno	ul. Długa 14	Dom		
73.	Kartno	ul. Długa 17	Budynek inwentarski		
74.	Kartno	ul. Długa, dz. nr 102	Trafostacja		
75.	Kartno	ul. Krańcowa 2a	Budynek inwentarsko-magazynowy		
76.	Kartno	ul. Polna, dz. nr 149	Cmentarz ewangelicki ob. nieczynny		
77.	Kołbacz	ul. Fermowa 1, dz. nr 28/1, 28/6 i inne	Zespół folwarczny		
78.	Kołbacz	ul. Fermowa 1	Rządcówka w zespole folwarcznym II, ob. dom		
79.	Kołbacz	ul. Fermowa 1	Obora w zespole folwarcznym II, ob. owczarnia		
80.	Kołbacz	ul. Fermowa 1	Obora w zespole folwarcznym II, ob. budynek inwentarsko-magazynowy		
81.	Kołbacz	ul. Warcisława	Założenie klasztorne zakonu cystersów	Rej. zabytków nr 331 z dnia 29.11.2007 Pomnik historii	
82.	Kołbacz	ul. Anny Jagiellonki 2	Dom Konwersów w zespole klasztornym	Rejestr zabytków nr A-1861 (dawny numer A-27) z dnia 22.04.1955 r.	
83.	Kołbacz	ul. Warcisława, dz. nr 43/125, 43/147, 44	Cmentarz przyklasztorny	Rej. zabytków nr 331 z dnia 29.11.2007 Obiekt zlokalizowany na terenie założenia dawnego klasztoru cysterskiego wpisanego do rejestru zabytków pod nr A-331 oraz na obszarze uznanym za pomnik historii zgodnie z rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 3 lipca 2014 r.	

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT	REJ. ZABYTEKÓW	INNE
84.	Kołbacz	ul. Wacisława, dz. nr 43/125, 44	Kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w zespole klasztornym	Rejestru zabytków nr A-1861 (dawny numer A-26) z dnia 22.04.1955 r. Obiekt zlokalizowany na terenie założenia dawnego klasztoru cysterskiego wpisanego do rejestru zabytków pod nr A-331 oraz na obszarze uznanym za pomnik historii zgodnie z rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 3 lipca 2014 r.	
85.	Kołbacz	ul. Wacisława 8b	Dom Opata w zespole klasztornym	Rejestr zabytków nr A-1861 (dawny numer A-1059) z dnia 25.03.1987 r. Obiekt zlokalizowany na terenie założenia dawnego klasztoru cysterskiego wpisanego do rejestru zabytków pod nr A-331 oraz na obszarze uznanym za pomnik historii zgodnie z rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 3 lipca 2014 r.	
86.	Kołbacz	ul. Wacisława 4	Baszta obronna w zespole klasztornym	Rejestr zabytków nr A-1861 (dawny numer A-29) z dnia 22.04.1955 r. Obiekt zlokalizowany na terenie założenia dawnego klasztoru cysterskiego wpisanego do rejestru zabytków pod nr A-331 oraz na obszarze uznanym za pomnik historii zgodnie z rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 3 lipca 2014 r.	
87.	Kołbacz	ul. Wacisława 8	Plebania w zespole klasztornym	Obiekt zlokalizowany na terenie założenia dawnego klasztoru cysterskiego wpisanego do rejestru zabytków pod nr A-331 oraz na obszarze uznanym za pomnik historii zgodnie z rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 3 lipca 2014 r.	
88.	Kołbacz	ul. Wacisława 1-3	Zespół folwarczny	Pomnik historii (Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 3 lipca 2014 r.) Obiekt zlokalizowany na terenie założenia dawnego klasztoru cysterskiego wpisanego do rejestru zabytków pod nr A-331 oraz na obszarze uznanym za pomnik historii zgodnie z rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 3 lipca 2014 r.	
89.	Kołbacz	ul. Wacisława 1-3	Ogrodzenie zespołu folwarcznego	Obiekt zlokalizowany na terenie założenia dawnego klasztoru cysterskiego wpisanego do rejestru zabytków pod nr A-331 oraz na obszarze uznanym za pomnik historii zgodnie z rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 3 lipca 2014 r.	

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT	REJ. ZABYTEKÓW	INNE
90.	Kołbacz	ul. Warcisława 1	Dom dzierżawcy majątku w zespole folwarcznym, ob. budynek administracyjny	Rej. zabytków nr 331 z dnia 29.11.2007 Obiekt zlokalizowany na terenie założenia dawnego klasztoru cysterskiego wpisanego do rejestru zabytków pod nr A-331 oraz na obszarze uznanym za pomnik historii zgodnie z rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 3 lipca 2014 r.	
91.	Kołbacz	ul. Warcisława 1	Gorzelnia w zespole folwarcznym	Obiekt zlokalizowany na terenie założenia dawnego klasztoru cysterskiego wpisanego do rejestru zabytków pod nr A-331 oraz na obszarze uznanym za pomnik historii zgodnie z rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 3 lipca 2014 r.	
92.	Kołbacz	ul. Warcisława 1	Magazyn w zespole folwarcznym	Obiekt zlokalizowany na terenie założenia dawnego klasztoru cysterskiego wpisanego do rejestru zabytków pod nr A-331 oraz na obszarze uznanym za pomnik historii zgodnie z rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 3 lipca 2014 r.	
93.	Kołbacz	ul. Warcisława 1	Obora w zespole folwarcznym	Obiekt zlokalizowany na terenie założenia dawnego klasztoru cysterskiego wpisanego do rejestru zabytków pod nr A-331 oraz na obszarze uznanym za pomnik historii zgodnie z rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 3 lipca 2014 r.	
94.	Kołbacz	ul. Warcisława 1	Owczarnia w zespole folwarcznym, ob. stodoła	Rejestr zabytków nr A-1861 (dawny numer A-32) z dnia 22.04.1955 r. Obiekt zlokalizowany na terenie założenia dawnego klasztoru cysterskiego wpisanego do rejestru zabytków pod nr A-331 oraz na obszarze uznanym za pomnik historii zgodnie z rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 3 lipca 2014 r.	
95.	Kołbacz	ul. Warcisława 1	Trafostacja w zespole folwarcznym	Obiekt zlokalizowany na terenie założenia dawnego klasztoru cysterskiego wpisanego do rejestru zabytków pod nr A-331 oraz na obszarze uznanym za pomnik historii zgodnie z rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 3 lipca 2014 r.	
96.	Kołbacz	ul. Warcisława 2	Oficyna budynku administracyjnego w zespole folwarcznym	Obiekt zlokalizowany na terenie założenia dawnego klasztoru cysterskiego wpisanego do rejestru zabytków pod nr A-331 oraz na obszarze uznanym za pomnik historii zgodnie z rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 3 lipca 2014 r.	
97.	Kołbacz	ul. Warcisława 3	Budynek administracyjny w zespole folwarcznym	Obiekt zlokalizowany na terenie założenia dawnego klasztoru cysterskiego wpisanego do rejestru zabytków pod nr A-331 oraz na obszarze uznanym za pomnik historii zgodnie z rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 3 lipca 2014 r.	

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT	REJ. ZABYTEKÓW	INNE
98.	Kołbacz	ul. Warcisława 3	Dwór w zespole folwarcznym	Rej. zabytków nr 196 z dnia 15.12.2004 Obiekt zlokalizowany na terenie założenia dawnego klasztoru cysterskiego wpisanego do rejestru zabytków pod nr A-331 oraz na obszarze uznanym za pomnik historii zgodnie z rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 3 lipca 2014 r.	
99.	Kołbacz	ul. Warcisława 3a	Magazyn w zespole folwarcznym	Obiekt zlokalizowany na terenie założenia dawnego klasztoru cysterskiego wpisanego do rejestru zabytków pod nr A-331 oraz na obszarze uznanym za pomnik historii zgodnie z rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 3 lipca 2014 r.	
100.	Kołbacz	ul. Warcisława 4	Dom wielorodzinny	Obiekt zlokalizowany na terenie założenia dawnego klasztoru cysterskiego wpisanego do rejestru zabytków pod nr A-331 oraz na obszarze uznanym za pomnik historii zgodnie z rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 3 lipca 2014 r.	
101.	Kołbacz	ul. Warcisława 7	Dom wielorodzinny	Obiekt zlokalizowany na terenie założenia dawnego klasztoru cysterskiego wpisanego do rejestru zabytków pod nr A-331 oraz na obszarze uznanym za pomnik historii zgodnie z rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 3 lipca 2014 r.	
102.	Kołbacz	ul. Warcisława 7	Budynek gospodarczy	Obiekt zlokalizowany na terenie założenia dawnego klasztoru cysterskiego wpisanego do rejestru zabytków pod nr A-331 oraz na obszarze uznanym za pomnik historii zgodnie z rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 3 lipca 2014 r.	
103.	Kołbacz	ul. Warcisława, dz. nr 5	Cmentarz ewangelicki, ob. park		
104.	Kołowo		Plan wsi - owalnica		
105.	Kołowo	ul. Szkolna	Kościół fil. pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa	Rejestru zabytków nr A-1506 z dnia 15.02.2016 r.	
106.	Kołowo	ul. Szkolna	Cmentarz przykościelny	Rejestru zabytków nr A-1506 z dnia 15.02.2016 r.	
107.	Kołowo	ul. Bohaterów 6	Dom		
108.	Kołowo	ul. Lipowa 15	Dom		
109.	Kołowo	ul. Lipowa 15a	Obora ob. dom		
110.	Kołowo	ul. Lipowa 16	Dom		
111.	Kołowo	ul. Sadowa 3	Stodoła		
112.	Kołowo	ul. Widokowa, dz. nr 71/1	Trafostacja		
113.	Kołowo	ul. Szkolna	Park podworski		
114.	Kołowo	ul. Szkolna	Nawierzchnia drogi, brukowana		
115.	Komorówko	dz. nr 25	Cmentarz ewangelicki, nieczynny		
116.	Puszcza Bukowa	Dz. nr 250, obręb Radziszewo Las	Cmentarz rodowy		d. Kłęskowo Las

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT	REJ. ZABYTEKÓW	INNE
117.	Puszcza Bukowa	Dz. nr 130, obręb Śmierdnica las Dojazd od Kołowa	Pomnik Carla Ludwiga Gené		d. Śmierdnica Las
118.	Puszcza Bukowa	Na terenie całej Puszczy	Drogi o brukowanej nawierzchni		
119.	Stare Czarnowo		Układ ruralistyczny		
120.	Stare Czarnowo	ul. Szczecińska 56A	Kościół pw. MB Wspomożenia Wiernych	Rej. zabytków nr 144 z dnia 08.12.2003	
121.	Stare Czarnowo	ul. Szczecińska 56A	Cmentarz przykościelny	Rej. zabytków nr 144 z dnia 08.12.2003	
122.	Stare Czarnowo	ul. Szczecińska, dz. nr 263	Cmentarz komunalny		
123.	Stare Czarnowo	ul. Cicha 2	Dom		
124.	Stare Czarnowo	ul. Dębińska 2	Zagroda (dom i bud. gospodarcze)		
125.	Stare Czarnowo	ul. Św. Floriana 1	Obora		dawniej ul. Kozia
126.	Stare Czarnowo	ul. Św. Floriana 7	Dom		dawniej ul. Kozia
127.	Stare Czarnowo	ul. Św. Floriana 7	Budynek inwentarsko-magazynowy w zespole zagrody		dawniej ul. Kozia
128.	Stare Czarnowo	ul. Św. Floriana 14	Budynek inwentarsko-magazynowy		dawniej ul. Kozia
129.	Stare Czarnowo	ul. Św. Floriana 16	Dom		dawniej ul. Kozia
130.	Stare Czarnowo	ul. Św. Floriana 20, 22	Stodoła		dawniej ul. Kozia
131.	Stare Czarnowo	ul. Św. Floriana 24	Obora		dawniej ul. Kozia
132.	Stare Czarnowo	ul. Św. Floriana 26	Dom		dawniej ul. Kozia
133.	Stare Czarnowo	ul. Gryfińska 2	Dom		
134.	Stare Czarnowo	ul. Gryfińska 2	Budynek inwentarsko-magazynowy		
135.	Stare Czarnowo	ul. Gryfińska 4	Budynek inwentarski		
136.	Stare Czarnowo	ul. Gryfińska 6	Dom		
137.	Stare Czarnowo	ul. Gryfińska 6	Budynek inwentarsko-magazynowy w zespole zagrody		
138.	Stare Czarnowo	ul. Gryfińska 9	Dom		
139.	Stare Czarnowo	ul. Gryfińska 11	Dom z warsztatem		
140.	Stare Czarnowo	ul. Gryfińska 15, 17	Dom		
141.	Stare Czarnowo	pl. Kolejowy 4	Dworzec kolejowy ob. dom		
142.	Stare Czarnowo	ul. Polna 3	Dom wielorodzinny		
143.	Stare Czarnowo	ul. Polna 6	Dom		
144.	Stare Czarnowo	ul. Słoneczna 11	Dom		
145.	Stare Czarnowo	ul. Słoneczna 28	Dom		
146.	Stare Czarnowo	ul. Szczecińska 5	Dom		
147.	Stare Czarnowo	ul. Szczecińska 11	Dom		
148.	Stare Czarnowo	ul. Szczecińska 8	Dom		
149.	Stare Czarnowo	ul. Szczecińska, dz. nr 362/3	Remiza		
150.	Stare Czarnowo	ul. Szczecińska 15a	Dom		

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT	REJ. ZABYTKÓW	INNE
151.	Stare Czarnowo	ul. Szczecińska 19	Budynek inwentarsko-magazynowy w zespole zagrody		
152.	Stare Czarnowo	ul. Szczecińska 21	Budynek administracyjny ob. Posterunek Policji i Biblioteka		
153.	Stare Czarnowo	ul. Szczecińska 27	Dom		
154.	Stare Czarnowo	ul. Szczecińska 29	Dom		
155.	Stare Czarnowo	ul. Szczecińska 38	Dom		
156.	Stare Czarnowo	ul. Szczecińska 42	Dom		
157.	Stare Czarnowo	ul. Szczecińska 44	Dom		
158.	Stare Czarnowo	ul. Szczecińska 45	Dom		
159.	Stare Czarnowo	ul. Szczecińska 49	Budynek inwentarski ob. mieszkalno-gospodarczy		
160.	Stare Czarnowo	ul. Szczecińska 50	Dom		
161.	Stare Czarnowo	ul. Szczecińska 55	Dom		
162.	Stare Czarnowo	ul. Szczecińska 55	Budynek inwentarsko-magazynowy w zespole zagrody		
163.	Stare Czarnowo	ul. Szczecińska 56	Plebania		
164.	Stare Czarnowo	ul. Szkolna 2	Szkoła ob. dom		
165.	Stare Czarnowo	ul. Szkolna 6	Dom		
166.	Śmerdnica	ul. Topolowa, dz. nr 5/11	Cmentarz		
167.	Żelewo	Żelewo	Plan wsi - ulicówka		
168.	Żelewo	ul. Kościelna, dz. nr 93	Kościół ewangelicki ob. rzym. kat. pw. Wspomożenia Wiernych	Rejestr zabytków nr A-1040 (dawny numer A-481) z dnia 21.12.1963 r.	
169.	Żelewo	ul. Kościelna, dz. nr 93	Cmentarz przykościelny	Rejestr zabytków nr A-1040 z dnia 18.12.2012 r.	
170.	Żelewo	ul. Leśna, dz. nr 106	Cmentarz komunalny		
171.	Żelewo	ul. Miedwiańska 3	Dom		dawniej nr 1
172.	Żelewo	ul. Miedwiańska 7	Budynek inwentarsko-magazynowy		dawniej nr 4
173.	Żelewo	ul. Miedwiańska 9	Dom		dawniej nr 6
174.	Żelewo	ul. Miedwiańska 11	Dom		dawniej nr 8
175.	Żelewo	ul. Miedwiańska 22	Dom		dawniej nr 11
176.	Żelewo	ul. Miedwiańska 22	Budynek inwentarsko-magazynowy w zespole zagrody		dawniej nr 11
177.	Żelewo	ul. Miedwiańska 24	Budynek inwentarsko-magazynowy		dawniej nr 13
178.	Żelewo	ul. Miedwiańska 28	Dom		dawniej nr 16
179.	Żelewo	ul. Miedwiańska 28	Budynek inwentarsko-magazynowy		dawniej nr 16
180.	Żelewo	ul. Miedwiańska 31	Dom		dawniej nr 17
181.	Żelewo	ul. Miedwiańska 32	Dom		dawniej nr 19
182.	Żelewo	ul. Miedwiańska 33	Dom		dawniej nr 18
183.	Żelewo	ul. Miedwiańska 35	Budynek inwentarski ob. dom		dawniej nr 7a
184.	Żelewo	ul. Miedwiańska 40	Budynek inwentarsko-magazynowy		dawniej nr 23
185.	Żelewo	ul. Miedwiańska 42	Dom		dawniej nr 24
186.	Żelewo	ul. Miedwiańska 42	Budynek inwentarsko-magazynowy w zespole zagrody		dawniej nr 24

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT	REJ. ZABYTKÓW	INNE
187.	Żelewo	ul. Miedwiańska 42	Budynek inwentarsko-magazynowy w zespole zagrody		dawniej nr 24
188.	Żelewo	ul. Miedwiańska 44	Dom		dawniej nr 26
189.	Żelewo	ul. Miedwiańska 46	Budynek inwentarsko-magazynowy		dawniej nr 26
190.	Żelewo	ul. Miedwiańska 46	Budynek inwentarsko-magazynowy		dawniej nr 28
191.	Żelewo	ul. Miedwiańska 46	Stodoła		dawniej nr 26-28
192.2	Żelewo	ul. Lipowa 9	Dom		dawniej nr 30
193.2	Żelewo	ul. Lipowa 5	Dom		dawniej nr 32
194.	Żeliszławiec	Żeliszławiec	Plan wsi - owalnica		
195.	Żeliszławiec	ul. Niepodległości	Kościół NMP Matki Kościoła	Rejestr zabytków nr A-1008 (dawny numer A-422) z dnia 05.12.1963 r.	
196.	Żeliszławiec	ul. Niepodległości	Cmentarz przykościelny	Rejestr zabytków nr A-1008 z dnia 10.12.2012 r.	
197.	Żeliszławiec	ul. Niepodległości	Ogrodzenie cmentarza przykościelnego	Rejestr zabytków nr A-1008 z dnia 10.12.2012 r.	
198.	Żeliszławiec	ul. Binowska, dz. nr 307	Cmentarz komunalny		
199.	Żeliszławiec	ul. Binowska 1	Szkoła ob. dom		
200.	Żeliszławiec	ul. Binowska 3	Dom		
201.	Żeliszławiec	ul. Binowska 3	Budynek inwentarsko-magazynowy		
202.	Żeliszławiec	ul. Krótka 2	Budynki inwentarsko-magazynowe		
203.	Żeliszławiec	ul. Niepodległości 1	Budynek inwentarsko-magazynowy		
204.	Żeliszławiec	ul. Niepodległości 2	Budynek inwentarsko-magazynowy w zespole zagrody		
205.	Żeliszławiec	ul. Niepodległości 2	Budynek gospodarczy w zespole zagrody		
206.	Żeliszławiec	ul. Niepodległości 3	Budynek inwentarsko-magazynowy w zespole zagrody		
207.	Żeliszławiec	ul. Niepodległości 5	Budynek inwentarsko-magazynowy w zespole zagrody		
208.	Żeliszławiec	ul. Niepodległości 5	Budynek inwentarsko-magazynowy w zespole zagrody		
209.	Żeliszławiec	ul. Niepodległości 6	Dom		
210.	Żeliszławiec	ul. Niepodległości 7	Dom		
211.	Żeliszławiec	ul. Niepodległości 7	Budynek inwentarsko-magazynowy w zespole zagrody		
212.	Żeliszławiec	ul. Niepodległości 9	Dom		
213.	Żeliszławiec	ul. Niepodległości 11	Dom		
214.	Żeliszławiec	ul. Niepodległości 11	Budynek inwentarski w zespole zagrody		
215.	Żeliszławiec	ul. Niepodległości 12	Budynek inwentarski		
216.	Żeliszławiec	ul. Niepodległości 15	Dom		

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT	REJ. ZABYTKÓW	INNE
217.	Żeliszawiec	ul. Niepodległości 16	Ogrodzenie		Wcześniej ul. Krótka – po stronie zach.
218.	Żeliszawiec	ul. Niepodległości 16	Stodoła		
219.	Żeliszawiec	ul. Niepodległości 17	Budynek inwentarski, ob. bud. mieszkalno-gospodarczy		
220.	Żeliszawiec	ul. Niepodległości 17	Ogrodzenie		
221.	Żeliszawiec	ul. Niepodległości 18	Budynek inwentarsko-magazynowy		
222.	Żeliszawiec	ul. Niepodległości 21	Dom		
223.	Żeliszawiec	ul. Niepodległości 21	Budynek inwentarsko-magazynowy w zespole zagrody		
224.	Żeliszawiec	ul. Niepodległości 23b	Dom		
225.	Żeliszawiec	ul. Niepodległości 26	Dom		
226.	Żeliszawiec	ul. Niepodległości 26	Budynek inwentarsko-magazynowy w zespole zagrody		
227.	Żeliszawiec	ul. Niepodległości 29	Dom		
228.	Żeliszawiec	ul. Niepodległości 29	Budynek inwentarsko-magazynowy		
229.	Żeliszawiec	ul. Okrężna 1	Dom		
230.	Żeliszawiec	ul. Okrężna 1	Budynek inwentarsko-magazynowy w zespole zagrody		
231.	Żeliszawiec	ul. Okrężna 1	Budynek inwentarsko-magazynowy w zespole zagrody		
232.	Żeliszawiec	ul. Okrężna 1	Stodoła w zespole zagrody		
233.	Żeliszawiec	ul. Okrężna 2	Dom		
234.	Żeliszawiec	ul. Okrężna 3	Budynek mieszkalno-inwentarski		
235.	Żeliszawiec	ul. Okrężna 4	Budynek inwentarski ob. mieszkalno-inwentarski		
236.	Żeliszawiec	ul. Okrężna 7	Dom		
237.	Żeliszawiec	ul. Okrężna 7	Obora w zespole zagrody		
238.	Żeliszawiec	ul. Okrężna 7	Budynek inwentarsko-magazynowy w zespole zagrody		
239.	Żeliszawiec	ul. Okrężna 7	Stodoła w zespole zagrody		
240.	Żeliszawiec	ul. Niepodległości, dz. nr 257/3	Remiza		
241.	Żeliszawiec	ul. Binowska, dz. nr 164/1	Trafostacja		

Załącznik nr 2. Stanowiska archeologiczne ujęte w gminnej ewidencji zabytków Gminy Stare Czarnowo

LP.	NAZWA	NR STANOWISKA W MIEJSCOWOŚCI	AZP	REJESTR_ZABYTKÓW
1	Bielkowo	53	33-08/22	
2	Bielkowo	3	33-08/2	
3	Bielkowo	40	33-08/9	
4	Bielkowo	41	33-08/10	
5	Bielkowo	47	33-08/16	
6	Bielkowo	48	33-08/17	
7	Bielkowo	49	33-08/18	
8	Bielkowo	50	33-08/19	
9	Bielkowo	51	33-08/20	
10	Bielkowo	52	33-08/21	
11	Bielkowo	54	33-08/23	
12	Bielkowo	55	33-08/24	
13	Bielkowo	38	33-08/7	
14	Bielkowo	39	33-08/8	
15	Binowo	2	33-06/111	
16	Binowo	3	33-06/112	
17	Binowo	4	33-06/113	
18	Binowo	6	33-06/115	
19	Binowo	7	33-06/116	
20	Binowo	8	33-06/117	
21	Binowo	9	33-06/118	
22	Binowo	10	33-06/119	
23	Binowo	11	33-06/120	
24	Binowo	12	33-06/121	
25	Binowo	15	33-06/124	
26	Binowo	16	33-06/125	
27	Binowo	17	33-06/126	
28	Binowo	18	33-06/127	
29	Binowo	19	33-06/128	
30	Binowo	20	33-06/129	
31	Binowo	21	33-06/130	
32	Binowo	22	33-06/131	
33	Binowo	23	33-06/132	
34	Binowo	24	33-06/134	
35	Binowo	25	33-06/133	
36	Binowo	26	33-06/135	
37	Binowo	27	33-06/136	
38	Binowo	28	33-06/137	
39	Binowo	29	33-06/138	
40	Binowo	30	33-06/139	
41	Binowo	31	33-06/140	
42	Binowo	32	33-06/141	
43	Binowo	33	33-06/142	
44	Binowo	34	33-06/143	
45	Binowo	35	32-06/42	
46	Binowo	37	32-06/44	
47	Binowo	38	32-06/45	
48	Binowo	39	32-06/46	
49	Binowo	40	32-06/47	
50	Binowo	41	32-06/48	
51	Binowo	1	33-06/144	
52	Binowo	36	32-06/43	
53	Dębina	5	34-08/25	
54	Dębina	34	34-08/7	
55	Dębina	33	34-08/6	

56	Dębina	32	34-08/5
57	Dębina	31	33-08/54
58	Dębina	35	34-08/27
59	Dębina	58	34-08/1
60	Dębina	4	34-08/26
61	Dębina	16	33-08/39
62	Dębina	17	33-08/40
63	Dębina	18	33-08/41
64	Dębina	19	33-08/42
65	Dębina	20	33-08/43
66	Dębina	2	33-08/27
67	Dębina	3	33-08/28
68	Dębina	7	33-08/30
69	Dębina	8	33-08/31
70	Dębina	9	33-08/32
71	Dębina	10	33-08/33
72	Dębina	11	33-08/34
73	Dębina	21	33-08/44
74	Dębina	12	33-08/35
75	Dębina	28	33-08/51
76	Dębina	22	33-08/45
77	Dębina	13	33-08/36
78	Dębina	29	33-08/52
79	Dębina	14	33-08/37
80	Dębina	23	33-08/46
81	Dębina	30	33-08/53
82	Dębina	15	33-08/38
83	Dębina	24	33-08/47
84	Dębina	6	33-08/29
85	Dębina	25	33-08/48
86	Dębina	26	33-08/49
87	Dębina	27	33-08/50
88	Dębina	1	33-08/26
89	Dobropole Gryfińskie	11	33-07/12
90	Dobropole Gryfińskie	13	33-07/14
91	Dobropole Gryfińskie	14	33-07/15
92	Dobropole Gryfińskie	2	33-07/3
93	Dobropole Gryfińskie	3	33-07/4
94	Dobropole Gryfińskie	5	33-07/6
95	Dobropole Gryfińskie	6	33-07/7
96	Dobropole Gryfińskie	9	33-07/10
97	Dobropole Gryfińskie	12	33-07/13
98	Dobropole Gryfińskie	15	33-07/16
99	Dobropole Gryfińskie	4	33-07/5
100	Dobropole Gryfińskie	1	33-07/2
101	Dobropole Gryfińskie	7	33-07/8
102	Dobropole Gryfińskie	8	33-07/9
103	Dobropole Gryfińskie	10	33-07/11
104	Dobropole Gryfińskie	16	33-07/17
105	Dobropole Gryfińskie	17	33-07/18
106	Glinna	1	33-07/19
107	Glinna	3	33-07/21
108	Glinna	5	33-07/23
109	Glinna	6	33-07/24
110	Glinna	7	33-07/25
111	Glinna	9	33-07/27
112	Glinna	10	33-07/28
113	Glinna	11	33-07/29
114	Glinna	12	33-07/30

115	Glinna	13	33-07/31	
116	Glinna	14	33-07/32	
117	Glinna	15	33-07/33	
118	Glinna	24	33-07/133	
119	Glinna	16	33-07/34	
120	Glinna	18	33-07/36	
121	Glinna	19	33-07/37	
122	Glinna	20	33-07/38	
123	Glinna	21	33-07/39	
124	Glinna	22	33-07/40	
125	Glinna	23	33-07/41	
126	Glinna	25	33-07/124	
127	Glinna	26	33-07/125	
128	Glinna	27	33-07/126	
129	Glinna	28	33-07/127	
130	Glinna	29	33-07/128	
131	Glinna	17	33-07/35	
132	Glinna	2	33-07/20	
133	Glinna	4	33-07/22	
134	Glinna	8	33-07/26	
135	Kartno	4	33-06/94	
136	Kartno	5	33-06/95	
137	Kartno	3	33-07/44	
138	Kartno	2	33-07/43	
139	Kartno	1	33-07/42	
140	Kołbacz	28	33-08/79	
141	Kołbacz	29	33-08/80	
142	Kołbacz	6	33-08/61	
143	Kołbacz	3	33-08/58	
144	Kołbacz	4	33-08/59	
145	Kołbacz	6	33-07/87	
146	Kołbacz	7	33-07/88	
147	Kołbacz	7	33-08/62	
148	Kołbacz	8	33-08/63	
149	Kołbacz	9	33-08/64	
150	Kołbacz	9a	33-08/65	
151	Kołbacz	10	32-08/65	
152	Kołbacz	11	32-08/66	
153	Kołbacz	12	32-08/67	
154	Kołbacz	13	32-08/68	
155	Kołbacz	14	32-08/69	
156	Kołbacz	15	33-08/66	
157	Kołbacz	16	33-08/67	
158	Kołbacz	17	33-08/68	
159	Kołbacz	18	33-08/69	
160	Kołbacz	19	33-08/70	
161	Kołbacz	20	33-08/71	
162	Kołbacz	5	33-08/60	A-331, pomnik historii
163	Kołbacz	21	33-08/72	
164	Kołbacz	45	33-08/96	
165	Kołbacz	22	33-08/73	
166	Kołbacz	49	33-08/100	
167	Kołbacz	23	33-08/74	
168	Kołbacz	53	33-08/104	
169	Kołbacz	24	33-08/75	
170	Kołbacz	25	33-08/76	
171	Kołbacz	26	33-08/77	
172	Kołbacz	27	33-08/78	
173	Kołbacz	30	33-08/81	

174	Kołbacz	31	33-08/82	
175	Kołbacz	32	33-08/83	
176	Kołbacz	33	33-08/84	
177	Kołbacz	34	33-08/85	
178	Kołbacz	35	33-08/86	
179	Kołbacz	61	32-08/99	
180	Kołbacz	62	32-08/100	
181	Kołbacz	36	33-08/87	
182	Kołbacz	37	33-08/88	
183	Kołbacz	38	33-08/89	
184	Kołbacz	39	33-08/90	
185	Kołbacz	40	33-08/91	
186	Kołbacz	41	33-08/92	
187	Kołbacz	42	33-08/93	
188	Kołbacz	43	33-08/94	
189	Kołbacz	44	33-08/95	
190	Kołbacz	46	33-08/97	
191	Kołbacz	47	33-08/98	
192	Kołbacz	48	33-08/99	
193	Kołbacz	50	33-08/101	
194	Kołbacz	51	33-08/102	
195	Kołbacz	52	33-08/103	
196	Kołbacz	54	33-08/105	
197	Kołbacz	55	33-08/106	
198	Kołbacz	56	33-08/107	
199	Kołbacz	57	33-08/108	
200	Kołbacz	58	33-08/109	
201	Kołbacz	59	33-08/110	
202	Kołbacz	60	33-08/111	
203	Kołbacz	1	33-08/55	C-20, 605, dec.: Kl.I.6801/1/69 z dn. 4.12.1969
204	Kołbacz	2	33-08/57	
205	Kołbacz	2	33-08/56	C-21 (606), dec.: Kl.I.6801/35/69 z dn. 16.12.1969
206	Kołowo	10	32-06/51	
207	Kołowo	11	32-06/52	
208	Kołowo	12	32-06/53	
209	Kołowo	13	32-06/54	
210	Kołowo	14	32-06/55	
211	Kołowo	15	32-06/56	
212	Kołowo	16	32-06/57	
213	Kołowo	17	32-06/58	
214	Kołowo	18	32-06/59	
215	Kołowo	7	33-07/1	
216	Kołowo	2	32-07/56	
217	Kołowo	3	32-07/57	
218	Kołowo	1	32-06/60	
219	Kołowo	1	32-07/55	
220	Kołowo	4	32-07/58	
221	Kołowo	5	32-07/59	
222	Kołowo	6	32-07/60	
223	Kołowo	8	32-06/49	
224	Kołowo	9	32-06/50	
225	Stare Czarnowo	55	34-07/147	
226	Stare Czarnowo	1	33-07/45	
227	Stare Czarnowo	63	33-07/132	
228	Stare Czarnowo	3	34-07/152	
229	Stare Czarnowo	4	34-07/154	
230	Stare Czarnowo	6	33-07/48	

231	Stare Czarnowo	7	34-07/153	
232	Stare Czarnowo	2	33-07/46	
233	Stare Czarnowo	9	34-07/150	
234	Stare Czarnowo	12	33-07/49	
235	Stare Czarnowo	31	33-07/68	
236	Stare Czarnowo	13	33-07/50	
237	Stare Czarnowo	35	33-07/72	
238	Stare Czarnowo	14	33-07/51	
239	Stare Czarnowo	36	33-07/73	
240	Stare Czarnowo	15	33-07/52	
241	Stare Czarnowo	48	33-07/85	
242	Stare Czarnowo	17	33-07/54	
243	Stare Czarnowo	18	33-07/55	
244	Stare Czarnowo	19	33-07/56	
245	Stare Czarnowo	20	33-07/57	
246	Stare Czarnowo	21	33-07/58	
247	Stare Czarnowo	50	33-08/112	
248	Stare Czarnowo	51	33-08/113	
249	Stare Czarnowo	22	33-07/59	
250	Stare Czarnowo	23	33-07/60	
251	Stare Czarnowo	24	33-07/61	
252	Stare Czarnowo	28	33-07/65	
253	Stare Czarnowo	29	33-07/66	
254	Stare Czarnowo	32	33-07/69	
255	Stare Czarnowo	33	33-07/70	
256	Stare Czarnowo	16	33-07/3	
257	Stare Czarnowo	39	33-07/76	
258	Stare Czarnowo	25	33-07/62	
259	Stare Czarnowo	41	33-07/78	
260	Stare Czarnowo	26	33-07/63	
261	Stare Czarnowo	42	33-07/79	
262	Stare Czarnowo	27	33-07/64	
263	Stare Czarnowo	30	33-07/67	
264	Stare Czarnowo	34	33-07/71	
265	Stare Czarnowo	37	33-07/74	
266	Stare Czarnowo	38	33-07/75	
267	Stare Czarnowo	40	33-07/77	
268	Stare Czarnowo	43	33-07/80	
269	Stare Czarnowo	44	33-07/81	
270	Stare Czarnowo	56	34-07/155	
271	Stare Czarnowo	59	34-08/2	
272	Stare Czarnowo	11	34-08/3	
273	Stare Czarnowo	10	34-08/4	
274	Stare Czarnowo	45	33-07/82	
275	Stare Czarnowo	46	33-07/83	
276	Stare Czarnowo	60	33-07/129	
277	Stare Czarnowo	47	33-07/84	
278	Stare Czarnowo	61	33-07/130	
279	Stare Czarnowo	49	33-07/86	
280	Stare Czarnowo	62	33-07/131	
281	Stare Czarnowo	52	34-07/149	
282	Stare Czarnowo	53	34-07/148	
283	Stare Czarnowo	57	34-07/156	
284	Stare Czarnowo	5	33-07/47	731, dec.: Kl.I.6801/13/72 z dn. 26.08.1972
285	Stare Czarnowo	8	34-07/151	
286	Szczecin-Śmierdnica	12	32-07/18	
287	Szczecin-Śmierdnica	15	32-07/15	
288	Szczecin-Śmierdnica	8	32-07/27	
289	Szczecin-Śmierdnica	4	32-07/28	

290	Szczecin-Śmierdnica	9	32-07/19	
291	Szczecin-Klęskow	1	31-06/14	708, dec.: Kl.I.6801/25/71 z dn. 10.11.1971
292	Szczecin-Płonia	3	32-07/49	
293	Szczecin-Płonia	2	32-07/32	
294	Żelewo	1	33-08/114	C-39 Z 9.11.2020 r.
295	Żelewo	4	33-08/117	
296	Żelewo	14	33-08/127	
297	Żelewo	5	33-08/118	
298	Żelewo	16	33-08/129	
299	Żelewo	18	33-08/131	
300	Żelewo	24	33-08/137	
301	Żelewo	6	33-08/119	
302	Żelewo	12	33-08/125	
303	Żelewo	2	33-08/115	
304	Żelewo	3	33-08/116	
305	Żelewo	7	33-08/120	
306	Żelewo	8	33-08/121	
307	Żelewo	9	33-08/122	
308	Żelewo	10	33-08/123	
309	Żelewo	11	33-08/124	
310	Żelewo	13	33-08/126	
311	Żelewo	15	33-08/128	
312	Żelewo	17	33-08/130	
313	Żelewo	19	33-08/132	
314	Żelewo	20	33-08/133	
315	Żelewo	21	33-08/134	
316	Żelewo	22	33-08/135	
317	Żelewo	23	33-08/136	
318	Żelewo	25	33-08/138	
319	Żeliszawiec	0	33-06/146	
320	Żeliszawiec	5	33-06/145	
321	Żeliszawiec	22	33-06/98	
322	Żeliszawiec	25	33-06/101	
323	Żeliszawiec	26	33-06/102	
324	Żeliszawiec	8	33-06/80	
325	Żeliszawiec	34	33-06/110	
326	Żeliszawiec	15	33-06/89	
327	Żeliszawiec	16	33-06/90	
328	Żeliszawiec	17	33-06/91	
329	Żeliszawiec	18	33-06/92	
330	Żeliszawiec	19	33-06/93	
331	Żeliszawiec	20	33-06/96	
332	Żeliszawiec	21	33-06/97	
333	Żeliszawiec	23	33-06/99	
334	Żeliszawiec	29	33-06/105	
335	Żeliszawiec	30	33-06/106	
336	Żeliszawiec	24	33-06/100	
337	Żeliszawiec	27	33-06/103	
338	Żeliszawiec	28	33-06/104	